

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

MAPA ČESKÉHO NATURALISMU

Vedoucí práce: prof. PhDr. Dalibor Tureček, CSC.

Autor práce: Adéla Baxová

Studijní obor: Specializace v pedagogice

český jazyk – společenské vědy se zaměřením na vzdělávání

Ročník: 4.

České Budějovice 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1995 Sb. V platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. Zveřejněny posudky školitele a oponentů práce a záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 24. června 2014

.....

podpis

Poděkování

Děkuji prof. PhDr. Daliboru Turečkovi, CSc. za cenné rady a odborné vedení bakalářské práce.

Anotace

Cílem této práce je vytvořit bibliografický přehled děl českého naturalismu. Tento přehled je vytvářen za pomoci základních literárněvědných syntéz: Arne Novák: Přehledné dějiny literatury české, akademické Dějiny české literatury sv. III, Aleš Haman: Trvání v proměně a Holý, Janáčková, Stich, Lehár: Česká literatura od počátků k dnešku. Součástí je i porovnání jednotlivých publikací. Dále práce představuje grafické znázornění, modelující proměny daného jevu v čase z hlediska kvantity a sleduje reedice vybraných naturalistických děl až po současnost.

Annotation

A goal of this work is to create a bibliographical summary of the work of czech naturalism. This summary is created with the assistance of those basic literal-science syntheses: Arne Novák: Přehledné dějiny literatury české, akademické Dějiny české literatury sv. III, Aleš Haman: Trvání v proměně a Holý, Janáčková, Stich, Lehár: Česká literatura od počátků k dnešku. A part of this work is also a comparison of single publications. Furthermore this work represents a graphic representation which is modeling transformations of a given phenomenon in the time in the perspective of quantity, and it observes reissues of selected naturalistic publications till present days.

Obsah

1 Úvod.....	8
2 Odklon od romantismu k realismu a naturalismu	9
3 Vznik naturalismu ve světě.....	10
4 Charakteristika naturalismu	11
5 Přehledné dějiny literatury české, od nejstarších dob až po naše dny	12
5.1 Karel Matěj Čapek (1860 – 1927).....	14
5.2 Josef Karel Šlejhar (1864 – 1914).....	16
5.3 Vilém Mrštík (1863 – 1912)	17
5.4 Josef Merhaut (1863 – 1907)	18
5.5 Karel Žák (1871- 1934).....	18
5.6 Václav Hladík (1868 - 1913).....	19
5.7 Přehledné dějiny literatury české, od nejstarších dob až po naše dny - tabulka ...	20
5.8 Přehledné dějiny literatury české, od nejstarších dob až po naše dny – grafické znázornění počtu zmíněných děl + rok vydání	23
6 Trvání v proměně, česká literatura devatenáctého století.....	24
6.1 Karel Matěj Čapek (1860 – 1927).....	25
6.2 Josef Karel Šlejhar (1864 – 1914).....	26
6.3 Trvání v proměně, česká literatura devatenáctého století - tabulka	28
6.4 Trvání v proměně, česká literatura devatenáctého století – grafické znázornění počtu zmíněných děl + roky vydání	29
7 Dějiny české literatury III, literatura druhé poloviny devatenáctého století.....	30
7.1 Karel Matěj Čapek (1860 – 1927).....	33
7.2 Josef Merhaut (1863 – 1907)	33
7.3 Josef Karel Šlejhar (1864 – 1914).....	34
7.4 Matěj Anastazia Šimáček (1860 – 1913)	35

7.5 Vilém Mrštík (1861 – 1925)	36
7.6 Václav Hladík (1868 – 1913).....	36
7.7 Dějiny české literatury, literatura druhé poloviny devatenáctého století – tabulka	37
7.8 Dějiny české literatury, literatura druhé poloviny devatenáctého století grafické znázornění počtu zmíněných děl + roky vydání	40
8 Česká literatura od počátků k dnešku	41
8.1 Karel Matěj Čapek (1860 – 1927).....	43
8.2 Česká moderna- Lyrizovaná próza.....	44
8.3 Vilém Mrštík (1863 – 1912)	45
8.4 Josef Karel Šlejhar (1864 – 1914).....	46
8.5 Anna Marie Tilschová (1873 – 1957)	47
8.6 Česká literatura od počátků k dnešku – tabulka.....	48
8.7 Česká literatura od počátků k dnešku – grafické znázornění počtu zmíněných děl + roky vydání	50
9 Rozdíly mezi publikacemi v rozsahu stran a počtu děl	51
10 Grafické znázornění počtu zmíněných děl.....	52
11 Reedice vybraných naturalistických děl – Josef Karel Šlejhar	53
12 Reedice vybraných naturalistických děl - Karel Matěj Čapek	55
13 Reedice vybraných naturalistických děl – M. A. Šimáček	59
14 Reedice vybraných naturalistických děl – Vilém Mrštík.....	60
15 Reedice vybraných naturalistických děl – Ignát Herrmann.....	63
16 Závěr	65
17 Prameny a zdroje	67

1 Úvod

V bakalářské práci se zabývám literárním naturalismem. Podstatou práce je literárně historická reflexe, nesnažím se tedy o hlubokou analýzu naturalismu či jeho děl. Ve své práci představuji interpretace naturalismu, které jsou obsaženy v těchto literárně vědných publikacích: Aleš Haman: „Trvání v proměně“, Jan Lehár, Alexandr Stich, Jaroslava Janáčková a Jiří Holý: „Česká literatura od počátků k dnešku“, Arne Novák: „Přehledné dějiny literatury české“ a akademické „Dějiny české literatury sv. III“. Jedná se o publikace, které jsou velmi často užívány i jako studijní materiál na úrovni vysokých škol. U každé knihy se snažím poskytnout takový obraz naturalismu, jaký je autory představován. Jako zásadní informaci předkládám bibliografický přehled děl. Tento přehled je znázorněn slovně v textu, dále pak i v tabulkách a grafech za každou publikací, kde znázorňuji u každého díla rok jeho prvního vydání. U popisu každé knihy také nalezneme informace o pojetí naturalismu (pokud se objevilo, tak i pojetí naturalismu u jednotlivých autorů), zařazení do doby, přiřazení jednotlivých autorů, stručné biografické údaje, u některých děl krátký obsah a jiné. Po této části, kde představuji jednotlivé knihy, se věnuji jejich krátkému porovnání z hlediska počtu děl a rozsahu stran, které se věnují naturalismu (podrobnější informace o publikacích budou uvedeny v závěru bakalářské práce). Na konec bibliografického přehledu příkládám ještě společný graf všech publikací.

V další části se zabývám reedicemi vybraných naturalistických děl u stěžejních autorů (Josef Karel Šlejhar, Karel Matěj Čapek, Vilém Mrštík, Alois Mrštík, Ignát Herrmann, Matěj Anastásia Šimáček), které jsem vytvořila pomocí Generálního katalogu České republiky a Databáze národní knihovny, tato databáze je dostupná na www.caslin.cz. Reedice jsou znázorněny v samostatných tabulkách vždy pro konkrétní dílo. Z tabulky vyčteme rok a příslušné nakladatelství, ve kterém bylo dílo vydáno. V zadání jsem měla reedice sledovat do roku 1945, nakonec jsem se rozhodla znázornit jednotlivé reedice až po současnost. Po tabulkách nalezneme krátké slovní hodnocení, které opět z hlediska kvantity porovnává nejenom díla, ale i konkrétní nakladatelství.

2 Odklon od romantismu k realismu a naturalismu

V polovině 19. stol. se velmi důležitým dílem stal „Kurs pozitivní filosofie“ od Augusta Comta (1798-1857). Toto dílo poskytlo v letech 1830-1842 základ pro nový myšlenkový směr nazývaný se pozitivismus¹.

S příchodem pozitivismu byl započat i nový přístup k životu v kultuře a stejně tak i v umění. Stoupla důvěra v technické vynálezy. Lidé věřili v to, že mohou jejich prostřednictvím změnit svět. Zejména díky užití technických vynálezů v oblasti výroby se v lidech naplňovaly pocity optimismu a změnil se jejich vztah ke světu (HAMAN, 2007: 184). Haman tuto změnu postoje lidí popisuje takto: „Od romantického ponoru do nitra subjektu se člověk začíná obracet k světu zkušenosti, k vnější skutečnosti“ (HAMAN, 2007: 184).

Nový přístup k životu a kultuře se velmi znatelně projevil ve výtvarném umění a malířství (Karel Purkyně, Gustave Courbet), dále pak nástupem nových tendencí byla zasažena i literatura. Druhou stranou této proměny, která usilovala poznat skutečnost takovou jaká opravdu je, bylo i určité zklamání. Tento nový životní styl s sebou totiž nesl i proměnu v oblasti mravního vědomí. (HAMAN, 2007: 184) „S ochabnutím romantického idealismu začal pronikat – jak se tehdy říkalo – „materialistický“ postoj k životu, postoj účelový a užitkový, pragmatický. Z obou těchto zdrojů se živily nové směry v umění známé pod názvem realismu a naturalismus.“ (HAMAN, 2007: 184) Zásadní změnou oproti romantismu byla snaha o zachycení skutečnosti v celé její šíři a v takové podobě, jaká opravdu byla, tzn. i s jejími zápornými jevy a surovostí. Samozřejmě i romantismus popisoval hrůzu nahánějící a odporné jevy, ale nikdy neztrácel ze zřetele hodnotu krásy, která byla často spjata s láskou. (HAMAN, 2007: 184)

---

¹ Pozitivismus je směr nebo také způsob myšlení, který odmítá jakékoliv spekulace a vychází pouze z faktů. Vyžaduje naprostou přesnost v poznání, tudíž v jeho zájmu jsou jen a pouze fakta, která jsou ověřitelná. Z tohoto tedy vyplývá, že pozitivistické metody nebudou nikdy užívány k bádání o metafyzických podstatách, neboť odmítá vše vyspekulované či nadpřirozené. Pozitivismus se snažil o dosažení maximální objektivnosti při zkoumání.

3 Vznik naturalismu ve světě

Naturalismu vznikl v druhé polovině 19. století ve Francii z klasického realismu, odtud se dále šířil do většiny evropských zemí. Naturalismus jako umělecký směr přichází po realismu a některými rysy na něj navazuje. Nemůžeme tedy jednoznačně tvrdit, že s nástupem naturalismu jsou definitivně ukončeny realistické tendence. (PAVELKA, POSPÍŠIL 1993: 120).

Za předchůdce tohoto směru je považován Gustave Flaubert², zejména díky svému detailnímu popisování. Ve svých prózách realizoval přesnost a vědeckou objektivnost (např. román z historie Kartága „Salamambo“ 1862). (PAVELKA, POSPÍŠIL 1993: 120). Za jeden z prvních projevů naturalismu se zasloužili bratři Councourtové románem „Germinie Lacerteuxová“ (1864), ve kterém je vyobrazen životní osud služky a popisuje postupný morální i fyzický úpadek. Dále v jeho předmluvě autoři objasňují své pojetí literatury opírající se o odborné studie.

Asi pro všechny nejznámější postavou spojenou s tímto směrem je Émilé Zola³ (1840 – 1902) se svým dvacetisvazkovým cyklem „Rougon- Macquartové“ (1871 - 1893), s podtitulem „přírodopisná a sociální studie jedné rodiny za druhého císařství“. Tento cyklus bývá často srovnáván s Balzacovým⁴ dílem „Lidská komedie“ (1842). Zolův záměr v tomto cyklu byl však takový, že na příkladu několika generací téže rodiny chtěl demonstrovat obrovskou sílu dědičnosti a líčí zde člověka jako bytost naprosto ovládanou biologickými pudy. (PAVELKA, POSPÍŠIL 1993: 120). Tyto rysy považujeme za jedny ze základních charakteristik naturalismu.

Jako zástupce naturalismu v Německu považujeme Gerharda Hauptmana, který je autorem dramát „Tkalci“ (1892) a „Nebohý Jindřich“ (1902). Co se týká ruských autorů, tak patrné znaky lze nalézt v tvorbě Alexeje Písemského, Leonida Andrejeva a v románu „Jáma“ (1909) od Alexandra Kuprina. Dále tyto znaky můžeme sledovat také u Nora Knuta Hamsuna⁵ v románu „Matka země“ (1917). (PAVELKA, POSPÍŠIL 1993: 120).

---

² Gustave Flaubert (12. prosinec 1821 – 8. květen 1880) byl francouzský spisovatel, představitel naturalismu.

³ Émilé Zola (2. dubna 1840 Paříž – 29. září 1902 Paříž) byl francouzský spisovatel, představitel naturalismu.

⁴ Honoré de Balzac (20. května 1799, Tours – 18. srpna 1850, Paříž), francouzský spisovatel, představitel realismu a romantismu.

⁵ Knut Hamsun, vlastním jménem Knud Pedersen, (4. srpna 1859 Vågã – 19. února 1952 Nørholm) norský spisovatel, nositel Nobelovy ceny za literaturu za rok 1920.

4 Charakteristika naturalismu

Pojem naturalismus pochází z latinského slova „natura“, tedy příroda. A právě příroda zde hraje důležitou roli. Z pohledu naturalistů je totiž jedinec determinován okolním prostředím a biologickými vlastnostmi. Vylučuje tím jakoukoliv úlohu vůle a dokonce i výchovy člověka na svůj osud. Jednotlivec je pouze „loutka“ ovládána vnějšími silami a svojí genetickou předurčeností. „Émile Zola, který na rozdíl od romantismu stavějícího na ideálech, duchovních a citových hodnotách zdůrazňoval a v manifestech vysvětloval biologický, fyziologický základ lidského života, jenž je určován dědičnými předpoklady“ (PAVELKA, POSPÍŠIL 1993: 120).

5 Přehledné dějiny literatury české, od nejstarších dob až po naše dny

Tato publikace napsaná dr. Janem V. Novákem a dr. Arne Novákem na samém začátku o naturalistickém románu uvádí, že podobu českého naturalismu velmi ovlivňuje francouzská kultura.

Dobu, ve které byl naturalismus v českých zemích v největším rozkvětu, datuje od 90. let 19. stol. do počátku 20tého století. Následuje charakteristika směru, která začíná popisem naturalistického hrdiny. Novák ho chápe jako „sluhu“ svého okolí bez vlastní vůle. „Vystupuje jednotlivce jako trpný a závislý produkt přírodního, společenského a mravního prostředí, jímž jest určován a omezován.“ (NOVÁK, NOVÁK 1995: 1003) Dále zmiňuje, že vyobrazování prostředí je velmi realistické a přesné, spisovatel při něm využívá vlastní podrobné studium. Pro co nejpřesnější přiblížení scénérií autor užívá svých malířských schopností.

Odlišnost od realismu podle Nováka spočívá v tom, že se realističtí autoři kladně přikláněli k mravním názorům tehdejšího pokrokového měšťanstva a naopak ti naturalističtí v nich viděli soumrak. Proti vládnoucímu řádu kladli křesťanství, soucit, lásku a umělectví postavené na výbojném individualismu. U českých autorů se také podle Nováka nesetkáváme s neosobní necitelností, která je často uskutečňována francouzskými naturalisty. Citovou angažovanost českých autorů popisuje Novák takto: „naopak v jejich románových skladbách shledáváme živý ohlas mravně a sociálně obrodného a opravářského hnutí, které proudilo českým životem za období pokrokového a realistického“ (NOVÁK, NOVÁK 1995: 1003)

Novák dále v knize rozděluje jednotlivé autory podle toho, jaký mají úhel pohledu na jednotlivce, jenž pod nátlakem svého okolí strádá a snaží se uniknout od trýznivé bolesti, jež pochází z podoby jeho mravních hodnot a je tím „donucen“ k revoltujícímu činu. Autoři jsou postaveni před úkol, jak si toto psychologicky vysvětlit a zároveň je jim nabízena možnost prohlubovat popis svérázných postav, který je vzdálen společenskému průměru. Každý spisovatel naturalistického pokolení k této problematice přistupoval rozdílně.

Za pesimistického a ironického autora využívající ironii je Novákem považován Karel Matěj Čapek. Uvádí, že z jeho děl je patrné naprosté přesvědčení o absolutní determinovanosti každého jedince. Toto přesvědčení demonstruje na marném boji

jedince, který v momentě, kdy se chce vzepřít svému osudu, je ihned zasažen další těžkou událostí a snaha o jeho mravní pozvednutí je nelítostně zničena.

Josef Karel Šlejhar získal v této publikaci označení „temný mystik hmoty“. (NOVÁK, NOVÁK 1995: 1004). Toto označení si vysloužil z toho důvodu, že sleduje, jak je ničen osud bezmocného jedince, kterého drtí nespravedlivé zřízení tohoto světa. Tento zmar pozoruje s hněvem a bolestí. A jedinou reakcí je protest rozhořčením. Vilém Mrštík není považován za hlubokého myslitele. Proti nemilosrdnému prostředí užívá jako zbraň nevázanou mladost, která se ale později navrácí k životní tradici a zaniká v ní.

Josefa Merhauta Novák vidí jako autora, který má pod svým naturalistickým rázem skrytého romantického mystika. Dále je uveden Václav Hladík, který proti síle prostředí bojoval zrozením nové společnosti. „Vytvářel si proti šedivému světu domácích společenských skutečností vítězné pokolení nových evropštějších lidí tak, aby – nikoli bez naivity – zápasili s reálním prostředím“ (NOVÁK, NOVÁK 1995: 1004). Karel Žák je zde popsán jako neméně talentovaný autor, který se zcela spokojuje s těžkostmi determinismu.

Novák dále upozorňuje na to, že toto naturalistické pokolení nemělo možnost se plně rozvinout. Většina autorů „vstala“ od nedovršeného výtvoru. Výjimkou K. M. Čapek, jež překvapil velmi kvalitními díly.

5.1 Karel Matěj Čapek (1860 – 1927)

Tento autor, jak uvádí Novák, se narodil 21. února 1860 v Domažlicích na Chodsku. Proto tedy Karel Matěj Čapek užíval literární epiteton⁶ Chod, pod kterým ho zná asi většina z nás. S Chodskem nebyl spjat pouze svojí změnou ve jméně, nýbrž i v jeho literárních rysech najdeme spojitost s touto částí Čech. „Přinesl si z rodného kraje plemennou sílu i kořennou rázovitost, ale i pronikavé poznání mravů, povah a jazyka českého i německého obyvatelstva na nejkrajnějším západě Čech“ (NOVÁK, NOVÁK 1995: 1004).

K. M. Čapek se podstatnou částí svého života věnoval novinářině v denících „Národní politika“ a „Národní listy“. Žurnalistikou je ovlivněna i jeho románová skladba, např. Antonín Vondřejc. Také se díky žurnalistice naučil improvizovat a zhrubila a zjednodušila jeho vtip. To však není bráno jako pozitivní vliv. Na druhou stranu díky této profesi mu bylo umožněno poznat různorodou škálu nejrozličnějších životních vrstev a prostředí.

Publikace poukazuje na výjimečnost K. M. Čapka, která spočívá v jeho přístupu. „Nikdy tu nepřistupuje k životu, aby o něm referoval, nýbrž aby se úplně vmýšlel do jeho forem názorových, mravních a výrazových“ (NOVÁK, NOVÁK 1995: 1004).

Jeho první beletristická díla vycházela v Šimáčkově „Světozoru“. Těmi jsou „Povídky“ (1892), kde se objevuje motiv sociálního citění. Přes chorobné stavy porušeného vědomí v díle „Nejzápadnější Slovan“ (1893), přešel k románu nejnižších vrstev „V třetím dvoře“ (1895). V těchto jeho prvních pracích převládá sklon ke grotesce. Objevuje se tam barokní humor a výstřední slovní vtip. Tyto rysy se objevují i v cyklech menších próz „Nedělní povídky“ (1897), „Dar sv. Floriána“ (1902), či „Zvířátka a Petrovští“ (1902).

V pozdější tvorbě pozorujeme určité změny. Postupuje k tragice života, grotesku považuje za osudotvorný prvek a situační humor je nahrazen tragikomikou. Vznikl román s kriminalistickými znaky „Kašpar Lén Mstitel“ (1908). Zkoumá vznik zločinu v ublížené duši zedníka. V knihách, které následovaly po sbírce „Patero novel“ (1904), jako jsou „Nové Patero“ (1910), „Patero třetí“ (1912), i „In articulo mortis“ (1915), postupně v těchto mravoličných a psychologických povídkách dozrával velký román „Antonín Vondřejc. Příběhové básníka“ (1917, 1918). Román je o postupném a tragickém chátrání lidského života spojeného s novinářským oborem, láskou, nemocí

---

⁶ Epiteton je básnický přívlastek

a smrtí. Další román popisuje morální úpadek pražské patricijské rodiny a vyšel pod názvem „Turbina“ (1916). Třídílná tragikomedie rodu Jindřů „Jindrové“ (1921), obsahuje i válečné obrazy. Menšímu románu „Humoreska“ (1924) o rok předchází dílo „Vilém Rozkoč“ (1923), kde je popsán sochařův umělecký nezdar a jeho život je dále dolíčen v díle „Řešany“ (1927).

Paralelně s těmito významnými díly v popředí s uměleckými bohémami a poměry měšťanstva vznikly povídky: „Z města i obvodu“ (1913), „Siláci a slaboši“ (1916), cyklus z války „Ad hoc“ (1919), vzpomínky na západní Čechy „Romaneto, Tři chodské grotesky, Pohádka“ (1920). Dále pak erotické a vulgární povídky „Čtyři odvážné povídky“ (1926). Poslední dokončenou povídkou byla „Psychologie duše“ (1928). Polopovídku „Větrník“ (1923), autor ironicky nazval „román autoanalyticko-syntetický“. „Rozmarná to kritika vlastního postupu koncepčního a tvůrčího s obrněnými nájezdy na kritiky děl K. M. Čapka Choda, vedle F. X. Šaldy a J. S. Machara nejříznějšího polemika mezi českými autory. (NOVÁK, NOVÁK 1995: 1006)

Za bezvýznamné považuje Novák tři hry: „Begův Samokres“ (1911), „Slunovrat“ (1913) a „Výhry a prohry“ (1915). Dalším dramatem je „Básníkova navěsta“ (1926). „Přehledné dějiny literatury české“ závěrem K. M. Čapkovi autoři věnují zhruba ještě stránku textu, ve které se mimo jiné uvádí, že v jeho dílech vyvrcholil český naturalismus. Tento autor je velmi konsekventní naturalista, důkazem je velmi pečlivé studium sociálního prostředí a závislost jedince na něm. Naturalistické rysy nacházíme u Čapka i v projevech sexuality a v morálním úpadku zejména měšťanské společnosti. Jeho chápání determinismu přechází, jako u mnohých naturalistů, až k fatalismu. A na druhou stranu se od ostatních lišil tím, že se jeho díla dostávala až ke karikující grotesce.

5.2 Josef Karel Šlejhar (1864 – 1914)

Jedná se o druhého naturalistu, kterého zařadil Novák do svých „Přehledných dějin literatury české“. Na úvod zmiňuje jeho bohatou profesní kariéru, ve které prošel od sedláka až k profesorovi. Dotkl se také práce chemika či úředníka.

Novák zdůrazňuje jeho výjimečnou schopnost vidět mravní úpadek v mnoha prostředích. Dokonce i v těch, kde na první pohled panuje harmonie a spokojenost. Jeho zpracování popisuje jako velmi naturalistické se zálibou v odporných výjevech, ale na druhou stranu je také plné soucitu. „Ale proti tomuto zavržení hodnému světu necitelnosti, podlosti, zločinu, násilí, bídy a hrůzy, jenž se hnusí až k fyzické nevolnosti, protestuje J. K. Šlejhar, pudový revolucionář, plamenně svým vše obsáhajícím soucitem, který objímá stromy a zvířata jako společenské vyvržence a umírající mrzáky“ (NOVÁK, NOVÁK 1995: 1008).

Již první románová studie „Kuře melancholik“ (1889), zobrazuje jeho osobitost. Jde o velmi krutý příběh s paralelou umírajícího dítěte a kuřete. Se soucitem k trpícím zvířatům a rostlinám se setkáme v cyklu „Dojmy z přírody a společnosti“ (1894). Následuje povídka „Florian Bílek, mlynář z Myšic“ (1894) a nová variace „Kuře melancholik“ s názvem „Oba“ (1895). Pokračuje dle Nováka vynikajícími sbírkami „Co život opomíjí“ (1895) a „Zátiší“ (1898). Naopak tvrdí, že v knihách povídek „V zášeří krbu“ (1899), „Temno“ (1902), „Od nás“ (1907, dvě novely „Širotek“ a „Nekřtěňátko“), „Předtuchy“ (1909), a „Z chmurných obzorů“ (1910), jeho síla ochabuje. Dokonce o úpadku hovoří Novák v Šlejharovo útočných pracích. „Povídka z výčepu“ (1908), „Z krajského města“ (1910), „Vražďení“ (1910), „Z Prahy“ (1910), „Rozvrat“ (1911), a „Maloměstská idyla“ (1911). Novák také tvrdí, že Šlejharovi zcela chyběl dar románové stavby a úměrnosti. Důkazem jsou díla „Peklo“ (1905) a „Lípa“ (1908).

5.3 Vilém Mrštík (1863 – 1912)

Novák ho popisuje jako obdivovatele J. K. Šejhara a horlivého průkopníka ruského románu a zolovského naturalismu, který se věnoval jak literatuře, tak výtvarnému umění. „Jest naturalistou silnou vlohou popisnou a malířskou, prudkým a dychtivým smyslem pro hmotnou skutečnost, jednostrannou vnímavostí pro neujasněně pudový a primitivně vášnivý život postav nesložitých, výbušných, mladistvých, nedostatkem všeobecnějších idejí“ (NOVÁK, NOVÁK 1995: 1010).

Jeho literárními prvotinami jsou studentské romány z Prahy s pozadím Moravy. Jako první „Pohádka máje“ (1892, knižně přepracovaná 1897), a také tragická „Santa Lucia“ (1893), ve které zhoubná Praha zničí život mladého studenta Jordána. Paralelně s těmito romány vznikaly i menší prózy, zařazené do cyklu „Stíny“ (1893) a „Obrázky“ (1894), ve kterých Novák zejména zdůrazňuje Mrštíkovo silné malířské cítění. Jeho starší próza je ještě shrnuta ve svazku „Babetta, Verunka a drobné povídky“ (1902).

Podle Nováka proběhla od poloviny 90. let v Mrštíkově tvorbě velká změna. Tvrdí, že se zabývá složitějšími otázkami a velmi intenzivně rozvíjí svoji drobnomalbu. Tímto je zasažen nezdařilý studentský román „Zumři“ (1912) i „Zlatá nit“ (1907). Za to „Kniha cest“ (1905) je zase spíše impresionistická.

Se svým bratrem Aloisem napsal novely ze Slovácka „Bavlnkovy ženy a jiné povídky“ (1897). Dále drama „Paní Urbanová“ (1889) a „Maryša“ (1894). Vilém Mrštík také přepracoval drama své manželky pod názvem „Anežka“ (1912, z r. 1906).

Mezi jeho činnosti patří i propagace naturalismu. „Propagační stati, psané ve prospěch naturalismu v románě i na scéně ve jménu Zolově a pro porozumění ruského románu, spojil s různými charakteristikami literárními i výtvarnými, divadelními a politickými, s pamflety a polemikami“ (NOVÁK, NOVÁK 1995: 1011). Patří do nich „Moje sny. Pia desideria“ (1902 – 1903). Pro záchranu staré Prahy Mrštík napsal „Bestia triumphans“ (1897).

Novák nezapomněl připomenout i Mrštíkovo překladatelskou činnost, která vypovídala o jeho zájmu v ruské literatuře. V Mrštíkově překladech naleznete Tolstého, Dostojevského, Garšina, Pisemského, Michajlova a Potapenka. A vydal také samostatně spisek s názvem „A. F. Pisemskij“ (1908).

5.4 Josef Merhaut (1863 – 1907)

Další moravský autor, který je Novákem zařazen do naturalistického směru. A také další autor, který byl spjat s novinářinou, neboť velkou část svého života působil jako redaktor „Moravské orlice“ v Brně.

Život na Moravě ovlivnil i Merhautovu tvorbu. Důkazem toho jsou jeho první tři novely, ve kterých získával inspiraci pro psaní z pozorování brněnského života. Tyto tři knihy nesou názvy „Povídky“ (1890), „Had a jiné povídky“ (1892) a „Černá pole“ (1897). Novák poukazuje na to, že Merhautův naturalistický obraz byl velmi důkladný s často fatálním determinismem. Naturalismus se snaží překonat v obou velkých románech „Andělská sonáta“ (1900) a „Vranov“ (1906). Novák také několikrát zdůraznil shodu v metodě s Vilémem Mrštíkem. „Umělecky se přiklonil k Vilému Mrštíkovi a snažil se pestrými obrazy smyslně náplně materialisovat duševní stavy; rozvleklost činí jeho výmluvné a bombastické romány zhusta nestravitelnými“ (NOVÁK, NOVÁK 1995: 1013).

5.5 Karel Žák (1871- 1934)

Karlu Žákovi věnoval Novák sice pouze několik řádků, ale popisuje ho jako velmi schopného spisovatele a obratného novináře. „Důmyslný analytik psychologické oblasti pohlavní, ostře subjektivní malíř krajiny, pronikavě kritický posuzovatel nachořelého života národního i společenského, který nad svými důmyslnými experimenty úpadkové duševědy stál s chladem klinika a s přesvědčením deterministy“ (NOVÁK, NOVÁK 1995: 1015). Zmiňuje také, že svojí senzitivností vyčnívá nad ostatní naturalistické autory.

Žákova tvorba není příliš rozsáhlá. Jako první vyšly jeho tři povídky pod názvem „Agonie léta“ (1918). Poté následoval román „Princ malého království“ (1920).

5.6 Václav Hladík (1868 - 1913)

I poslední autor v „Přehledných dějinách literatury české“, který byl zařazen do naturalistického směru, se zabýval novinářinou. Tentokrát se jedná o časopis „Lumír“, jehož byl Ivan Hladík redaktorem. Tento časopis byl důležitý pro naturalismus zejména tím, že po Šimáčkově „Světozoru“ přenesli autoři svá díla právě sem.

Literární počátky Václava Hladíka ovlivnilo pražské prostředí. Snažil se popisovat osudy lidí na základě svého pozorování nejen pražských ulic, ale i obchodního světa. Toto najdeme v povídkách „Z lepší společnosti“ (1892) a „Z pražského ovzduší“ (1894).

Velmi obdivoval francouzskou literaturu a život v zahraničních velkoměstech. Psal o životních osudech v prostředí pražské buržoazie, v kterých byly ženy silně ovládány vášněmi a muži toužili po úspěšných podnicích a po finančně zajištěném životě. Inspiraci čerpal z četby a také z cest po Evropě. Navštívil např. Anglii, Francii a Holandsko. Novák také chválí Hladíkovu vypravěčskou schopnost a užívání vtipu. „Jiskřivý vtíp, vypravovatelská lehkost, sršící konverzace poutají u něho nejvíce“ (NOVÁK, NOVÁK 1995: 1014).

Novák považuje za nepřilíš podařený román „Třetí láska“ (1895). Po něm přichází méně rozsáhlá, ale kvalitnější románová studie „Trest“ (1901), dále rozsáhlejší romány „Vášeň a síla“ (1902, pův. „Slaboši“), „Evžen Voldan“ (1905), „Valentinovy ženy“ (1905), „Vlnobití“ (1908), „Dobyvatelé“ (1910) a „Artuš“ (1912). Hladík je také autorem dvou svazků, které obsahují menší prózy cestopisného i novelistického charakteru. Tyto svazky vyšly pod názvem „Ze samot a ze společnosti“ (1899) a „Barevné skizzy a malé povídky“ (1906). Hladíkovi dramatické prózy nesou názvy „Nový život“ (1897) a „Závrat“ (1903).

Jak již bylo zmíněno, Hladík byl také novinářem. Jeho články vycházely v „Národních listech“ a „Lumíru“ a byly výlučně zasvěceny Francii. Z těchto článků vyšel výběr pod názvem „O současné Francii“ (1908).

5.7 Přehledné dějiny literatury české, od nejstarších dob až po naše dny - tabulka

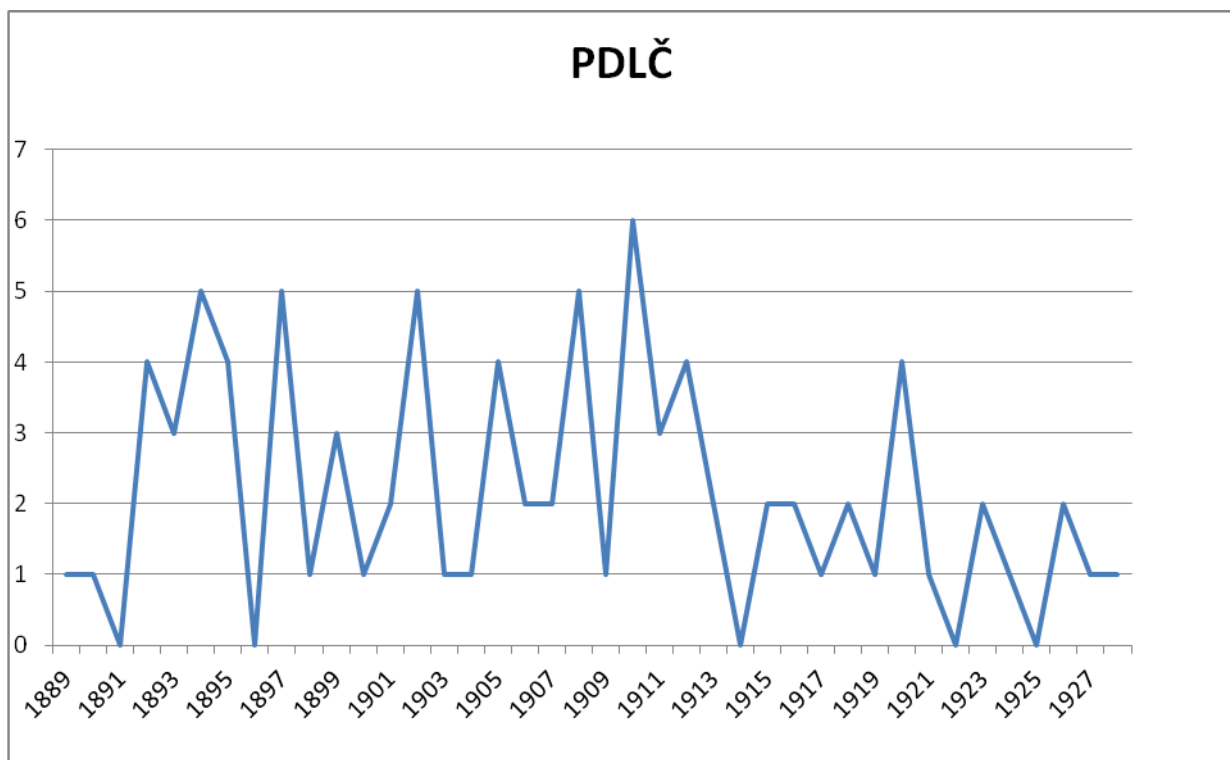
1889
J.K. Šlejhar- Kuře melancholik
1890
Josef Merhaut- Povídky
1892
K.M.Čapek- Povídky
Vilém Mrštík- Pohádka Máje
Josef Merhaut- Had a jiné povídky
Václav Hladík- Z lepší společnosti
1893
K.M.Čapek- Nezápadnější Slovan
Vilém Mrštík- Santa Lucia
Vilém Mrštík- Stíny
1894
J.K.Šlejhar- Dojmy z přírody a společnosti
J.K.Šlejhar- Florián Bílek, mlynář z myšic
Vilém Mrštík- Obrázky
Vilém Mrštík, Alois Mrštík- Maryša
Václav Hladík- Z pražského ovzduší
1895
K.M.Čapek-V třetím dvoře
J.K.Šlejhar- Oba
J.K.Šlejhar- Co život opomíjí
Václav Hladík- Třetí láska
1897
K.M.Čapek- Nedělní povídky
Vilém Mrštík, Alois Mrštík- Bavlnkovy ženy a jiné povídky
Vilém Mrštík- Bestia Triumphans
Josef Merhaut- Černá pole
Václav Hladík- Nový život
1898
J.K.Šlejhar- Zátíší
1899
J.K.Šlejhar- V zášeří krbu
Václav Hladík- Ze samoty a ze společnosti
Vilém Mrštík, Alois Mrštík- Paní Urbanová
1900
Josef Merhaut- Andělská sonáta
1901
Václav Hladík- Trest
Václav Hladík- Vášeň a síla
1902
K.M.Čapek- Dar sv. Floriána
K.M.Čapek- Zvířátka a Petrovští
Vilém Mrštík- Babeta, Verunka a jiné povídky
Josef Karel Šlejhar- Temno
Vilém Mrštík- Moje sny, pia desideria
1903

Václav Hladík- Závrat'
1904
K.M.Čapek- Patero novel
1905
J.K.Šlejhar- Peklo
Vilém Mrštík- Kniha cest
Václav Hladík- Evžen Voldan
Václav Hladík- Valentinovy ženy
1906
Josef Merhaut- Vranov
Václav Hladík- Barevné skizzy a malé povídky
1907
J.K.Šlejhar- Od nás
Vilém Mrštík- Zlatá nit
1908
K.M.Čapek- Kašpar Lén Mstitel
J.K.Šlejhar- Povídka z výčepu
J.K.Šlejhar-Lípa
Václav Hladík- Vlnobití
Václav Hladík- O současné Francii
1909
J.K.Šlejhar- Předtuchy
1910
K.M.Čapek- Nové patero
J.K.Šlejhar- Z chmurných obzorů
J.K.Šlejhar- Vražďení
J.K.Šlejhar- Z Prahy
J.K.Šlejhar- Z krajského města
Václav Hladík- Dobyvatelé
1911
K.M.Čapek- Begův samokres
J.K.Šlejhar- Rozvrat
J.K.Šlejhar- Maloměstská idyla
1912
K.M.Čapek- Patero třetí
Vilém Mrštík- Zumři
Vilém Mrštík- Anežka
Václav Hladík- Artuš
1913
K.M.Čapek- Z města i obvodu
K.M.Čapek- Slunovrat
1915
K.M.Čapek- In articulo mortis
K.M.Čapek- Výhry a prohry
1916
K.M.Čapek- Siláci a slaboši
K.M.Čapek- Turbina
1917
K.M.Čapek- Antonín Vondřejc, příběhové básníka
1918
K.M.Čapek- Antonín Vondřejc, příběhové básníka
Karel Žák- Agonie léta
1919

K.M.Čapek- Ad hoc
1920
K.M.Čapek-Romaneto
K.M.Čapek- Tři chodské grotesky
K.M.Čapek- Pohádka
Karel Žák- Princ malého království
1921
K.M.Čapek- Jindrové
1923
K.M.Čapek- Větrník
K.M.Čapek- Vilém Rorzkoč
1924
K.M.Čapek- Humoreska
1926
K.M.Čapek- Čtyři odvážné povídky
K.M.Čapek- Básníková nevěsta
1927
K.M.Čapek- Řešany
1928
K.M.Čapek- Psychologie bez duše

Zdroj: Vlastní zpracování

5.8 Přehledné dějiny literatury české, od nejstarších dob až po naše dny – grafické znázornění počtu zmíněných děl + rok vydání

Zdroj: Vlastní zpracování

6 Trvání v proměně, česká literatura devatenáctého století

Kniha napsaná Alešem Hamanem, ve které se snaží čtenářům přiblížit novodobé dějiny české literatury. Záměrem této knihy není vytvořit pouhý chronologický soupis, ale popsat souvislosti v literárním a společenském vývoji. Pro informace z naturalistického směru bude čerpáno z poslední kapitoly, tedy kapitoly XXII.

Haman popisuje, že všeobecně je naturalismus časově řazen na přelom 19. a 20. století a následujícího desetiletí. Přesto ho on sám považuje za typický směr druhé poloviny 19. století. Dále tvrdí, že i přiřazení autorů není jednoznačné. „Na jedné straně jsou od naturalistů oddělovány osobnosti tzv. kritických realistů, na druhé straně jsou k tomuto směru přiřazováni autoři, kteří patří do jiného stylového kontextu (Tilschová, Benešová)“ (HAMAN, 2007: 342). Osmdesátá léta považuje za dobu, ve které se objevovaly nové typy próz. Jednalo se o takové prózy, které přinášely prvky deziluzivního vidění člověka. Jako příklad uvádí romány od Matěje Šimáčka. Když poskočíme o desetiletí dále, ocitneme se v době, kde se začala více objevovat próza se sociálně dokumentární povahou. V rámci této prózy Haman uvádí tyto autory: Herben, Rais, Klostermann ad.

6.1 Karel Matěj Čapek (1860 – 1927)

Stejně jako v předešlé knize, tak i v „Trvání v proměně“ je zařazen v naturalistickém směru na první místo Karel Matěj Čapek. Z této skutečnosti můžeme předpokládat, že jak Hamanem, tak i Novákem je Čapek považován za nejdůležitějšího autora tohoto směru.

První kniha povídek byla vydána v roce 1892, po níž o rok později vydal novelu pod názvem „Nejzápadnější Slovan“ (1893). V jeho tvorbě nalezneme i taková díla, která stojí na hranici realismu a naturalismu. Příkladem je dílo „V třetím dvoře“ (1895). Ona i již zmíněná novela „Nejzápadnější Slovan“ snoubí různé rysy, neboť první kapitola má romantické prvky a nese stopy parnasistní stylizace, navazuje na ní „realistická“ kapitola a po té následuje třetí kapitola „naturalistická“.

Zajímavé na Čapkově tvorbě je pojetí jedinců na okraji společnosti. „Také Čapek Chod znal ovšem svět sociálních vyvrženců, lidské „spodiny“; jestliže v idealistech, učencích či umělcích hledal v polemickém vyhrocení pudové „dno“ jejich duše, v těchto společenských ztroskotancích pátral naopak po stopách mravního ideálu“ (HAMAN, 2007: 343).

Výrazným rysem v Čapkově tvorbě je silné sexuální pudové nutkání, které ovládá lidské činy a chování. Velmi silnou pudovou živelnost nalezneme v románu „Antonín Vondřejc“ (pův. In articulo mortis, 1915). Vystupuje v něm mnoho postav, z nichž vyniká postava primitivní sklepnice. Antonín Vondřejc je zde vyobrazen jako intelektuální ztroskotanec, který prohrává svůj souboj se životem. Jako Antonínova „protivníka“ Čapek vytvořil „neinteligentní živočišnou smyslnost“ (HAMAN, 2007: 344).

6.2 Josef Karel Šlejhar (1864 – 1914)

V „Trvání v proměně“ se o Šlejharovi mluví jako o dalším českém autorovi, který obohacuje prózu o naturalistické prvky. K naturalistické tvorbě došel podle Hamana tím, že esteticky znehodnotil vesnické realistické motivy. Stejně tak, jak k tomu došlo ve francouzské literatuře v Zolově románu „Země“ nebo také v některých Maupassantových⁷ povídkách. Tuto devaluaci venkovských motivů dokazují prózy „Dojmy z přírody a společnosti“ (1894) a „Co život opomíjí“ (1895). Velmi důležitý v tomto směru je také román „Lípa“ (1908), kde je život na venkově a venkovské prostředí vyobrazeno jako velmi nepřívětivé a zlé. V pozdější tvorbě se toto zlo ještě více stupňuje, a to až do síly, která je schopna zničit život. Šlejhar se ve svých dílech z této pekelné hrůzy vykupoval milostným citem, který nabýval povahu symbolického mystéria.

Rysy krutého naturalismu nese román z továrního prostředí „Peklo“ (1905). Tento román má opět paralelní rysy s tvorbou Zoly. Jedná se hlavně o jejich náhled na mechanizaci. „Jako u Zoly, tak i u Šlejhara se setkáváme s lyricky emotivními i děsivě hrůznými obrazy odlidštěné mechanické vřavy průmyslové práce, pojaté autorem jako ďábelský výplod technické civilizace, který násobí bezúčinnost existenčního zápasu člověka“ (HAMAN, 2007: 344). Haman k vystihnutí toho, jak je chápána továrna v naturalistických dílech, sahá do studií Vladimíra Macury⁸, který se právě obrazem továrny v české literatuře zabýval. Z těchto studií se dovídáme, že u Šlejhara továrna znamená naprosto celé „bytí“ člověka na zemi. Veškerý život hrdinů se odehrává pouze v tomto prostředí, jakoby neexistovalo nic jiného. A také, že cesta hlavního hrdiny je metaforou životní cesty člověka.

Prostředí továrny, která symbolizuje zlo, se u nás neobjevilo pouze v tvorbě Šlejhara, ale také u **M. A. Šimáčka (1860 – 1913)** a jeho „Duše továrny“ (1894). V tomto díle továrna nelítostně zničí život hrdinky, která k ní měla silné pouto. Naprosté pohlčení továrnou dokazují věty, které stojí v samém závěru povídky. „Továrna nenechala ji zabít od jiného. Barča patřila jí, i vzala si ji.“ (ŠIMÁČEK, 1994: 100).

---

⁷ Guy de Maupassant (5. srpna 1850, Tourville-sur Arques – 6. července 1893, Paříž) byl francouzský spisovatel 2. poloviny 19. století. Představitel literárního realismu a naturalismu.

⁸ Vladimír Macura (7. listopadu 1945 v Ostravě – 17. dubna 1999 v Praze) byl český spisovatel, literární vědec a kritik.

Dále Haman zmiňuje romány **Karla Klostermanna (1848 - 1923)**, které jsou opřeny o konflikt člověka s jeho nedokonalostmi a nezkrotné síly přírody. Tato díla jsou povětšinou umístěna do šumavských lesů. Např. „Ze světa lesních samot“ (1893). Obrovská síla bouří na Šumavě a zničující moc přírody přibližuje jeho tvorbu naturalismu. Jinak realistická povaha jeho děl byla zachována především zaměřováním se na sociální podmínky šumavských horalů.

Ta část knihy „Trvání v proměně“, která se zabývá naturalistickým směrem, má ve svém závěru zmínku o impresionismu. Impresionismus Haman považuje za další směr, který se uplatňuje v době nástupu moderny.

6.3 Trvání v proměně, česká literatura devatenáctého století - tabulka

1893
Karel Klosterman- Ze světa lesních samot
K.M.Čapek- Nejzápadnější slovan
1894
J.K.Šlejhar- Dojmy z přírody a společnosti
M.A.Šimáček- Duše továrny
1895
K.M.Čapek-V třetím dvoře
J.K. Šlejhar- Co život opomíjí
1896
1897
1898
1899
1900
1901
1902
1903
1904
1905
J.K.Šlejhar- Peklo
1906
1907
1908
J.K.Šlejhar- Lípa
1909
1910
1911
1912
1913
1914
1915
K.M.Čapek- Antonín Vondřejc, pův. In articulo mortis

Zdroj: Vlastní zpracování

6.4 Trvání v proměně, česká literatura devatenáctého století – grafické znázornění počtu zmíněných děl + roky vydání

Zdroj: Vlastní zpracování

7 Dějiny české literatury III, literatura druhé poloviny devatenáctého století

Tato kniha je dílem autorského kolektivu Jiřího Brabce, Jaroslavy Janáčkové, Milana Jankoviče, Karla Krejčího, Zdeňka Pešaty a Miloše pohorského. Zabývá se českou literaturou v období druhé poloviny devatenáctého století. A to jak poezií, tak prózou.

Jedná se již o třetí svazek „Dějin české literatury“, který časově navazuje na svazek, který pojednává o literatuře v době národního obrození. Za velký mezník jsou považována revoluční léta, tedy roky 1948 – 1949. „V průběhu revolučních událostí, jež vždy nejvíce vyhraňují třídní vztahy, projevila se nezahaleně rozpornost hlavních sociálních a politických zájmů. Odhalila se rovněž iluzivnost dosavadní představy národní jednoty, která ještě platila za rozhodující princip celého společenského rozvoje“ (BRABEC et al, 1961: 8).

Tato kniha je poměrně rozsáhlá, ale naturalistickým autorům se příliš nevěnuje. Ono ani samotný pojem „naturalismus“ zde nenajdeme. V této bakalářské práci bude použita pouze malá část kapitoly „Vesnický román a povídka“, kde se autoři zmiňují v menším odstavci o Karlu Šlejharovi a dále pak kapitolu „ Sociální a žánrová próza“. Velmi užitečnou částí této knihy je „Soupis spisovatelů s údaji životopisnými a bibliografickými“, kde jsou seřazena díla jednotlivých autorů. Právě tato část bude využívána v této práci nejvíce a výpis děl bude zařazen až na konec.

Již v úvodu této knihy je zdůrazňována potřeba měnit podobu literatury, a to na literaturu „demokratickou“. Poukazuje na velkou tvůrčí schopnost spisovatelů této doby, která hraje velkou roli při rozvíjení národního života a na to, že estetickou hodnotu si jejich tvorba uchovává až dodnes. Rozdíl ve vývoji literatury v době národního obrození vidí zejména v tom, že již bylo ukončeno formování českého buržoazního národa. Literární jazyk byl ustálený a zvýšil se i počet čtenářů. Obecně česká společnost byla daleko pevnější a „kulturně žila česky“ (BRABEC et al, 1961: 9).

Důležité pro toto období je vytvoření napětí mezi proletariátem a buržoazií. Tento konflikt je důsledkem dokonání společensko-ekonomického přerodu a rychlého postupu kapitalismu. Rozšiřující se dělnická vrstva začala hledat své způsoby politického boje.

Charakterizovat naturalismus v této knize je poměrně obtížné, neboť zde nemáme žádné vyčlenění tohoto směru. Pokusím se tedy na základě obecných znalostí naturalismu vybrat znaky, které jsou pro něj typické.

V kapitole „Vesnický román a povídka“ se autoři „Dějiny české literatury“ zmiňují o určité nové tendenci v próze. Zejména u mladých autorů můžeme pozorovat zesilující kritický pohled na skutečnost. Objevuje se zde výraz determinismus, a to je naprosto typický znak naturalistického směru. „Avšak tradiční koncepce světa silnější než v poezii strhuje některé z nich k deterministickému, pesimistickému pojetí skutečnosti“ (BRABEC et al, 1961: 419). Autoři zde zmiňují, v rámci vesnické prózy Josefa Karla Šlejhara.

Další část podobající se naturalistickému směru nalezneme o pár stránek dále v kapitole s názvem „Sociální a žánrová próza“. Na úvod je v ní popsán rozdíl mezi historickým a venkovským realismem oproti městskému životu. „Zatímco v románu historickém i v románu a povídce z venkova se umělecký realismus stal určujícím způsobem zobrazení, v pracích z městského života musel postupně překonávat nevěrohodnost fabule i žánrovou drobnokresbu“ (BRABEC et al, 1961: 421). Dále zde zmiňují častější výskyt dělnické tematiky zejména díky M. A. Šimáčkovi, který čerpá hlavně z cukrovarnického prostředí. Šimáček později zaměřuje svou tvorbu na kritiku maloměšťáctví. Proti příživnické podstatě maloměstského života vystupovali i starší autoři. Tím byl např. **Svatopluk Čech** a jeho „Výlety pana Broučka do měsíce (1888)“, „Výlety pana Broučka do 15. století“ (1889) a „Výlety pana Broučka na výstavu“ (1892). Dalším autorem patřícím mezi starší generaci a kritizujícím charakteristické rysy českého maloměšťáctví je podle tvůrců „Dějiny české literatury“ **Ignát Herrmann**, který zobrazuje ve svém díle „U snědeného krámu“ (1890) maloměšťáctví, ale s určitým rozdílem od pojetí pana Broučka. „Avšak na rozdíl od Čecha převádí obraz do tragické roviny; dobromyslný, bezelstný jedinec je doslova vysáván rafinovanou maloměšťáckou společností“ (BRABEC et al, 1961: 421).

V další části kapitoly se autoři zmiňují o mladých spisovatelích, kteří mají silný smysl pro sociální skutečnost s deterministickým až fatalistickým pojetím. Díky tomuto přístupu si vysloužili označení naturalisté. Zde tedy nacházíme přímo toto pojmenování. Z brněnské oblasti zmiňují Josefa Merhauta, který se v některých dílech dostává až hluboko k sociálním problémům života ve městě.

Za dalšího naturalistu je zde považován Karel Matěj Čapek. Ten se v raných dílech pokoušel navázat na Arbesovy⁹ práce tím, že skloubí fantastický děj s reálnou interpretací v rámci městské chudiny. Následně je zde také vysvětleno, proč je Čapek zařazen do sociální prózy. „Sociální stránku osudem vyděděných jednotlivců však překrývá Čapkův sklon k vytváření groteskních situací, v nichž zachycuje své figurky. Čapek se tak dostává na hranici sociálního žánru, byť nyní deterministicky pojetého“ (BRABEC et al, 1961: 422).

Václav Hladík píše o životech pražských úředníků. V jeho příbězích je zřejmý fatalistický pohled. Postupem času podobně jako Šlejhar a Merhaut přechází Hladík od povídky ke konvenčním románům z prostředí pražské buržoazie.

U těchto spisovatelů (mimo Čapka), kladou autoři knihy největší význam jejich rané povídkové tvorbě. Co se týká románu, považují za nejzdařilejší dílo Viléma Mrštíka „Santa Lucia“ (1893). „Je jediným zdařilým sociálním románem té doby se všemi rysy, které vnesla mladá generace již do poezie a které se projevují individualistickým protispolečenským gestem, zdůrazněním kritického pohledu i výrazným zesubjektivněním obrazu, u Mrštíka ještě stupňovaným lyricko-impresionistickými momenty“ (BRABEC et al, 1961: 422). V tomto díle Mrštík vykresluje osudy proletářského chlapce pocházejícího z Moravy, jehož život končí tragicky v nepřátelském prostředí Prahy. Nacházíme zde velký kontrast. Na jedné straně chlapcova touha po Praze a její krása, která je vyobrazena v rozsáhlých lyrických pasážích a na straně druhé neklidný pražský život, ve kterém se denně odehrávají tragické lidské osudy. Objevují se zde i reflexivní monology hlavního hrdiny, kvůli vykreslení psychologie postavy.

Následně díla nejdůležitějších naturalistických autorů budou vypsána z části knihy „Soupis spisovatelů s údaji životopisnými a bibliografickými“. V této kapitole jsou uvedeny i základní biografické údaje každého spisovatele.

---

⁹ Jakub Arbes (12. června 1840 v Praze na Smíchově – 8. dubna 1914 tamtéž) byl český spisovatel a novinář.

7.1 Karel Matěj Čapek (1860 – 1927)

Také autoři „Dějin české literatury III“ nezapomněli zmínit Čapkovu opravdu velmi bohatou novinářskou činnost. Na rozdíl od předešlých publikací zde vypsali celý seznam novin, se kterými byl v určitém spojení. V letech 1884 – 1888 působil v listě „Našinec“ a po té, co se přestěhoval do Prahy, pracoval v redakci „Hlasu národa“, „Národní politice“ a v „Národních listech“. Dále přispíval do „Cesty“, „Květů“, „Světozoru“, „Lumíru“, „Zlaté Prahy“, „České revue“, „Zvonu“ a dokonce i do mnichovského „Die Kunst“¹⁰.

Výčet Čapkovy prózy dle této knihy vypadá následovně: „Povídky“ (1892), „Nejzápadnější Slovan“ (1893), „V třetím dvoře“ (1895), „Nedělní povídky“ (1897), „Patero novel“ (1904), „Nové patero“ (1910), „Patero třetí“ (1912), „Kašpar Lén mstitel“ (1908), „Z města i obvodu“ (1913), „In articulo mortis“ (1915), „Turbina“ (1916), „Siláci a slaboši“ (1916), „Antonín Vondřejc“ (2 sv., 1917 a 1918), „Ad hoc!“ (1919), „Jindrové“ (1921), „Vilém Rozkoč“ (1923), „Větrník“ (1923), „Humoreska“ (1924), „Čtyři odvážné povídky“ (1926), „Řešany“ (1927) a posmrtně „Psychologie bez duše“ (1928). (BRABEC et al, 1961: 556).

Z dramát: „Slunovrat“ (1913), „Výhry a prohry“ (1915) a „Básníková nevěsta“ (1926). (BRABEC et al, 1961: 556).

7.2 Josef Merhaut (1863 – 1907)

Byl studentem pražského gymnasia a od roku 1885 působil v Brně jako žurnalista v „Moravské orlici“, kde publikoval mimo jiné své referáty ze soudní síně a fejetony o divadle. Také přispíval do „Posla ze Sušice“, „Nivy“, „Vesny“, „Lumíru“, „Zlaté Prahy“ a do ročenky „Chudým dětem“.

Mezi jeho prozaickou tvorbu patří díla: „Povídky“ (1890), „Had a jiné povídky“, (1892), „Černá pole“ (1897), „Andělská sonáta“ (1900), „Vranov“ (1906). (BRABEC et al, 1961: 58).

---

¹⁰ „Die Kunst in der Photographie“ (Umění ve fotografii) byl umělecký německý fotografický magazín, který vydával v letech 1897 až 1908 v Berlíně vydavatel a amatérský fotograf Franz Goerke (1856 – 1931).

7.3 Josef Karel Šlejhar (1864 – 1914)

Šlejhar pracoval jako technický úředník v cukrovarech, také hospodařil spolu s otcem na statku v Dolní Kalné a později se stal učitelem na obchodní akademii v městech Hradec Králové, Kolíně a v Praze.

Z jeho žurnalistické práce autoři zmiňují „Hlas národa“, ve kterém vyšla jeho nejznámější povídka „Kuře melancholik“ (1889), dále pak přispíval do „Květů“, „Lumíru“, „Ruchu“, „Světozoru“, „Zlaté Prahy“ aj.

Vesnický život v dílech Šlejhara je chápán jako koloběh, ve kterém se osudy člověka, živočichů a rostlin spojují v jedno. Toto je výrazné zejména v povídkách „Dojmy z přírody a společnosti“ a „Co život opomíjí“. Dále autoři Šlejhara popisují jako velmi citlivého spisovatele, který drsnými jazykovými prostředky vyjadřuje obrovskou krutost života na vesnici, lidské utrpení, zlo a bídu. Snažil se působit na svědomí společnosti tím, že často psal o životech slabých lidí. Právě tak tomu je i v jeho nejvýznamnější povídce „Kuře melancholik“, kterou jsem již zmiňovala výše. V této povídce popisuje paralelu mezi dodělávajícím zvířetem a umírajícím dítětem, které pochází z nepříznivých rodinných vztahů. Toto dílo mu přineslo pověst významného prozaika devadesátých let. V pozdější tvorbě je patrné jeho odlišné pojetí zla. Začal ho vnímat jako tajemnou sílu a tím díla ztrácela na společenské podmíněnosti. „Kritika společenských poměrů byla tak u Šlejhara nahrazována nepravdivým obrazem člověka bez svobodné vůle, ovládaného mystickými silami zla“ (BRABEC et al, 1961: 419). Knižně z prózy vydal: „Dojmy z přírody a společnosti“ (1894), „Co život opomíjí“ (1895), „Zátiší“ (1898), „V zášeří krbu“ (1899), „Temno“ (1902), „Peklo“ (1905), „Od nás“ (1905), „Lípa“ (1908), „Předtuchy“ (1909), „Z Prahy“ (1910), „Z chmurných obzorů“ (1910), „Rozvrat“ (1911), „Maloměstská idyla“ (1911), „Vraždění“ (1910) a „Povídka z výčepu“ (1908). (BRABEC et al, 1961: 600).

7.4 Matěj Anastazia Šimáček (1860 – 1913)

Vystudoval chemii v Praze a podobně jako Šlejhar zastával práci úředníka ve venkovských cukrovarech. Ve svém životě ho velmi ovlivnil jeho strýc, nakladatel František Šimáček, kvůli kterému zanechal profesi úředníka a věnoval se novinářství a literatuře. V letech 1884 – 1899 redigoval časopis „Světobor“ a od roku 1900 „Zvon“. Byl kromě jiného knihovníkem „Městské knihovny na Vinohradech“ a stal se také činoherním referentem „Národní politiky“.

Šimáček psal i poezii, z jeho sbírek je zde zmíněná lyrická prvotina „Z kroniky chudých“ (1884).

Výčet prózy vypadá následovně: „Z opuštěných míst“ (1887), „U řezaček“ (1888), „Duše továrny“ (1894), „Štěstí“ (2 sv. 1891), „Ze zápisků phil. stud. Filipa Kořínka“ (pod pseudonymem Martin Havel, 5. sv., 1893 – 1897). Z dramát zmiňují autoři „Svět malých lidí“ (1891), „Jiný vzduch“ (1894) a „Vzpomínky literární, divadelní a jiné“ (1911). “ (BRABEC et al, 1961: 599).

V jeho dílech se objevuje opakovaně dělnická tematika. „Stále ještě zde však nejde o pojetí dělnictva jako nové sociální síly, ba do jisté míry znamenají v tomto směru Šimáčkovy povídky krok zpátky“ (BRABEC et al, 1961: 421). Šimáček ořezává problematiku dělnictva pouze na otázku morální. Morálka pro něj znamená kritérium pro dobro a zlo a morální úpadek je nositel příčiny bídy a těžkého života dělnictva. Po nepříliš podařeném pokusu o román, ve kterém zobrazuje vztah dělnictva a idealistických inteligentů, se změnilo jeho zaměření spíše na prostředí maloburžoazie. Toto téma se objevuje zejména v jeho vrcholném díle, za které autoři považují povídku „Ze zápisků phil. stud. Filipa Kořínka“.

7.5 Vilém Mrštík (1861 – 1925)

Vystudoval gymnasium v Praze, kde se také rozhodl pro právnická studia, které ale nedokončil. Později se přestěhoval ke svému bratrovi Aloisovi¹¹, ale Prahu i nadále navštěvoval. V rámci jeho novinářské práce autoři této knihy zmiňují „Rozhledy“, „Světobzor“, „Ruch“, „Lumír“, „Českou Thalii“, „Zlatou Prahu“, „Hlas národa“, „Literární listy“, „Národní listy“, „Pozor“ a „České revue“.

Mezi nižší vydání prózy patří: „Bavlnkové ženy a jiné povídky“ (s bratrem Aloisem, 1897), „Pohádka máje“ (1897), „Stíny“ (1893), „Obrázky“ (1894), „Santa Lucia“ (1893), „Babeta, Verunka a drobné povídky“ (1902), „Kniha cest“ (1905), „Zlatá nit“ (1907) či „Zumři“ (1912).

Dramata: „Paní Urbanová“ (1889), „Maryša“ (společně s bratrem Aloisem 1894), „Anežka“ (1912, společně s ženou Boženou).

Kritické statě: „Moje sny, Pia desideria“ (2.sv., 1902 a 1903, zde i „Bestia triumphans“).

7.6 Václav Hladík (1868 – 1913)

Tento autor vystudoval nejen gymnasium, ale také obchodní akademii v Praze. Zastával práci bankovního úředníka, žurnalisty a věnoval se i překladatelské činnosti. Jeho příspěvky se objevovaly v „Zlaté Praze“, „Světobzoru“ a „Českém revue“.

Próza: „Z lepší společnosti“ (1899), „Trest“ (1901), „Vášeň a síla“ (1902), „Evžen Voldan“ (2 sv., 1905), „Valentinovy ženy“ (1905), „Barevné skizzy a malé povídky“ (1906), „Vlnobití“ (1908), „O současné Francii“ (1908), „Dobyvatelé“ (1910), „Artuš“ (1912).

Dramatická tvorba: „Nový život“ (1897) a „Závrať“ (1903). (BRABEC et al, 1961: 566).

---

¹¹ Alois Mrštík (14. října 1861, Jimramov – 24. února 1925, Brno) byl český spisovatel a dramatik.

7.7 Dějiny české literatury, literatura druhé poloviny devatenáctého století – tabulka

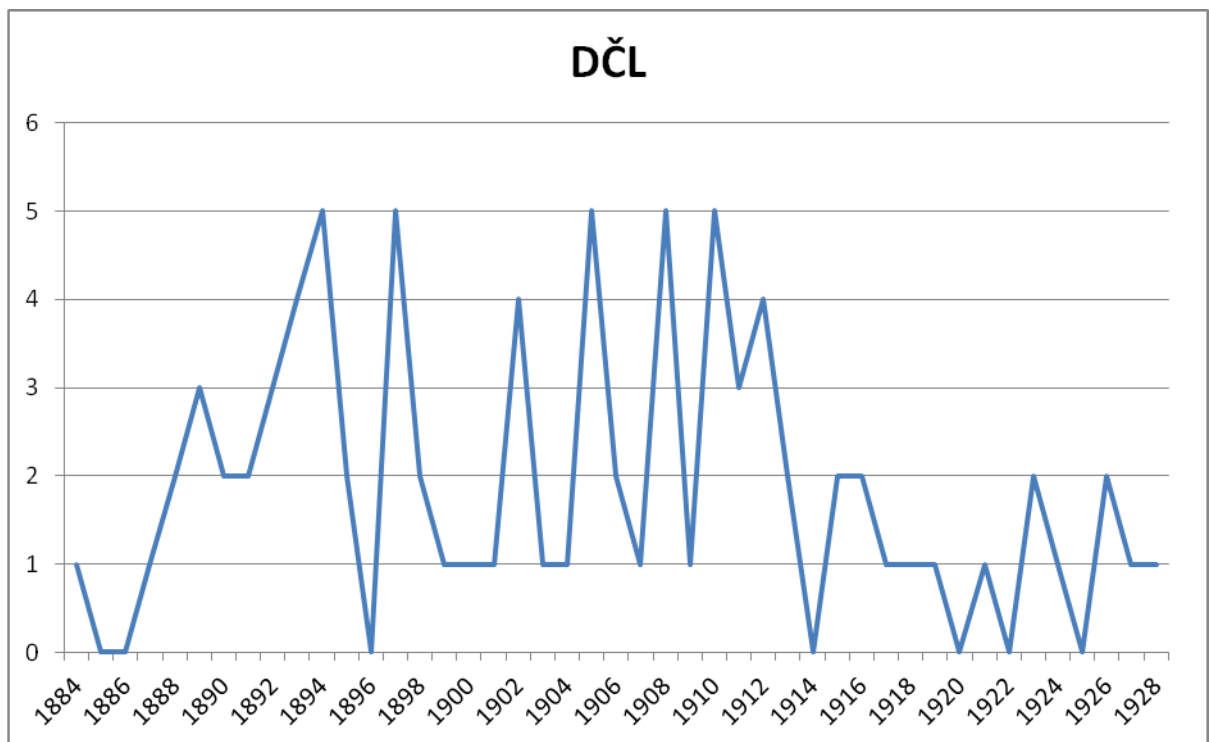
1884
M.A.Šimáček- Z kroniky chudých
1885
1886
1887
M.A.Šimáček- Z opuštěných míst
1888
Svatopluk Čech- Výlety pana broučka do měsíce
M.A.Šimáček- U řezaček
1889
Svatopluk Čech- Výlety pana broučka do 15.století
J.K.Šlejhar- Kuře melancholik
Vilém Mrštík- Paní Urbanová
1890
Ignát Herrmann- U snědeného krámu
Josef Merhaut- Povídky
1891
M.A.Šimáček- Štěstí
M.A.Šimáček- Svět malých lidí
1892
Svatopluk Čech- Výlety pana Broučka na výstavu
K.M.Čapek- Povídky
Josef Merhaut- Had a jiné povídky
1893
K.M.Čapek- Nejzápadnější slovan
M.A.Šimáček- Ze zápisků phil. stud. Filipa Kořínka (5 sv. až do 1897)
Vilém Mrštík- Stíny
Vilém Mrštík- Santa Lucia
1894
J.K.Šlejhar- Dojmy z přírody a společnosti
M.A.Šimáček- Duše továrny
M.A.Šimáček- Jiný vzduch
Vilém Mrštík- Obrázky
Vilém Mrštík, Alois Mrštík- Maryša
1895
K.M.Čapek- V třetím dvoře
K.M.Čapek- Co život opomíjí
1896
1897
K.M.Čapek- Nedělní povídky
Josef Merhaut- Černá pole
Václav Hladík- Nový život
Vilém Mrštík, Alois Mrštík- Bavlkovy ženy a jiné povídky
Vilém Mrštík- Pohádka máje
1898
J.K.Šlejhar- Zátíší
J.K.Šlejhar- V zášeří krbu
1899

Václav Hladík- Z lepší společnosti
1900
Josef Merhaut- Andělská sonáta
1901
Václav Hladík- Trest
1902
J.K-Šlejhar- Temno
Václav Hladík- Vášeň a síla
Vilém Mrštík- Babeta, Verunka a drobné povídky
Vilém Mrštík- Moje sny, Pia desideria“ (2.sv., 1902 a 1903, zde i Bestia triumphans)
1903
Václav Hladík- Závrat’
1904
K.M.Čapek- Patero novel
1905
J.K-Šlejhar- Peklo
J.K-Šlejhar- Od nás
Václav Hladík- Evžen Voldan (2. sv)
Václav Hladík- Valentinovy ženy
Vilém Mrštík- Kniha cest
1906
Josef Merhaut- Vranov
Václav Hladík- Barevné skizzy a malé povídky
1907
Vilém Mrštík- Zlatá nit
1908
K.M.Čapek- Kašpar Lén Mstitel
J.K-Šlejhar- Lípa
J.K-Šlejhar- Poívdka z výčepu
Václav Hladík- Vlnobití
Václav Hladík- O současné Francii
1909
J.K-Šlejhar- Předtuchy
1910
K.M.Čapek- Nové Patero
J.K-Šlejhar-Prahy
J.K-Šlejhar- Z chmurných obzorů
J.K-Šlejhar- Vraždění
Václav Hladík- Dobyvatelé
1911
J.K-Šlejhar- Rozvrat
J.K-Šlejhar- Maloměstská idyla
M.A.Šimáček- Vzpomínky literární, divadelní a jiné
1912
K.M.Čapek- Patero třetí
Václav Hladík- Artuš
Vilém Mrštík- Zumři
Vilém Mrštík-Anežka
1913
K.M.Čapek- Z města i obvodu
K.M.Čapek- Slunovrat
1914
1915

K.M.Čapek- In articulo mortis
K.M.Čapek- Výhry a prohry
1916
K.M.Čapek- Turbina
K.M.Čapek- Siláci a slaboši
1917
K.M.Čapek- Antonín Vondřejc
1918
K.M.Čapek- Antonín Vondřejc
1919
K.M.Čapek- Ad hoc!
1920
1921
K.M.Čapek- Jindrové
1922
1923
K.M.Čapek- Vilém Rozkoč
K.M.Čapek- Větrník
1924
K.M.Čapek- Humoreska
1925
1926
K.M.Čapek- Čtyři odvážné povídky
K.M.Čapek- Básníková nevěsta
1927
K.M.Čapek- Řešany
1928
K.M.Čapek- Psychologie bez duše

Zdroj: Vlastní zpracování

7.8 Dějiny české literatury, literatura druhé poloviny devatenáctého století grafické znázornění počtu zmíněných děl + roky vydání

Zdroj: Vlastní zpracování

8 Česká literatura od počátků k dnešku

Poslední kniha, kterou se tato práce zabývá, nese název „Česká literatura od počátků k dnešku“, autory této publikace jsou Jan Lehár, Alexandr Stich, Jaroslava Janáčková a Jiří Holý. Autoři se věnují české literatuře od 9. století až po první třetinu 19. Století. Budu pracovat s kapitolami „Literatura realisticko-naturalistické orientace“ a „Moderna“.

Okolo roku 1890 probíhaly v Čechách spory o umělecký realismus a naturalismus. „Kritika mířila proti obecnosti, patosu a historismu ruchovsko-lumírovského básnictví“ (Lehár et al, 1998: 364). Zastánci realismu chtěli přiblížit literární díla k současnému životu a za zásadní funkci umění považovali poznání. Teoretický výklad o doporučené metodě podal ve studii „O realismu uměleckém“ (Květy 1890) Otakar Hostinský, který také tvrdí, že pro realistickou fikci není nejdůležitější pravdivost, ale spíše věrohodnost. Dále uvádí, že rozdíl mezi naturalistickým a realistickým směrem je důvěra v člověka a schopnost ovládnutí lidského jednání. Porovnání hledá mezi ruským realismem a francouzským naturalismem. Podle Hostinského francouzský naturalismus postrádá humanismus a vyzoroval v něm takového člověka, který je ovládán biologickými a sociálními mechanismy. Těmi myslí zejména dědičnost, vášně a bídu. Dalším velmi významným kritikem, který prosazoval realisticko-naturalistický směr, je Hubert Gordon Shauer. Do vědomí v českém prostředí se dostal statí „Naše dvě otázky“.

Mezi spisovatele realisticko-naturalistické orientace zařadili autoři např. Jana Herbena, Ignáta Herrmanna, Karla Matěje Čapka, Josefa Svatopluka Machara, Karla Václava Rase a jiné. Tyto uvedené zmiňují v souvislosti s jejich všedním zaměstnáním a také kvůli jejich osobnímu vystupování na veřejnosti. „Chtěli působit jako solidní, řadoví lidé. Mezi lidmi praktického zaměstnání a zájmu také spatřovali adresáta svého díla“ (Lehár et al, 1998: 366).

Realisticko-naturalističtí stoupenci navazovali na filozofický pozitivismus, jenž poznatelnost světa stavěl na základě ověřitelných faktů. Svá díla tvořili s přesvědčením, že člověk je určován povahou a okolnostmi, které ho obklopují. V naturalistickém směru je toto přesvědčení ještě o něco více vystupňované. „Naturalismus pak tuto určenost bral až osudově, jako nevyhnutelnost. Navíc v člověku přečeňoval temperament, instinkty, pudy – všechno co má „homo sapiens“ společné se zvířetem. To pak v uměleckém naturalismu vedlo k zveličování všeho mechanického a pudového

v člověku i v jeho okolí, k ironizování a duchovních vznětů jako falešných iluzí a prázdných či groteskních gest“ (Lehár et al, 1998: 366). Ironií a nadsazováním fikce se naturalismus lišil od realistických děl, ve kterých se zachovávala neutrálnost a chtěla vypadat věrohodně.

Verš v realisticko-naturalistickém podání je prozaizovaný, zbavený metra a rýmu. V dramatu upřednostňovali epizaci a zpochybňovali monolog a intriku. V próze má být „neviditelný“ vypravěč, za to postavy mají být jazykově vybaveny tak, jak přísluší jejich generační a sociální třídě, a to zejména kvůli důvěryhodnosti. Ve slovní zásobě hrdinů těchto směrů nalezneme i mnoho archaismů a dialektismů.

V knize „Česká literatura od počátků k dnešku“ hovoří o realismu a naturalismu společně, často se tu užívá označení „realisticko-naturalistický směr“. V rámci toho směru je jako první zařazen **Jan Herben**, kterého ale autoři spíše zařazují k realismu, stejně tak jako **Karla Václava Raise**. Naturalistické prvky v dílech ovšem najít můžeme, u Raise je to např. dílo „Kalibův zločin“ (1895), v němž až naturalisticky zobrazuje mezilidské vztahy na venkově a vykresluje příběh, ve kterém se z hodného člověka stane vrah pod vlivem útrap, které snášel od své manželky a její matky. Dalším dílem, ve kterém najdeme naturalistické prvky, je román od **Ignáta Herrmanna** „U snědeného krámu“ (1890) nebo například drama „Maryša“ (1894) od bratrů **Mrštíků**.

8.1 Karel Matěj Čapek (1860 – 1927)

Narodil se v Domažlicích a díky jeho práci v novinách poznal velmi dobře Olomouc a Prahu. Právě do těchto měst umisťoval děj svých románů. „Pražský román obohatil Čapek Chod o pohled plný úsměšku nad bažením po rozmachu, po slávě i po pomstě“ (Lehár et al, 1998: 379). Výrazným rysem v jeho prozaické tvorbě je ironie a zesměšňování věcí, které byly v té době brány vážně. Jeho prvotinou byla povídka „Povídky“ (1892). Travestii Prahy nalezneme v díle „Nejzápadnější Slovan“ (1893). Autoři zde v krátkosti seznamují s dějem, ve kterém odchod z Prahy do Bavor znamená pro hrdinu jménem Hvězda uzdravení z jeho choroby. „Nejzápadnější Slovan“ se skládá ze tří kapitol. „Kapitolu „romantickou“, prosycenou expresí a tajemností, vystřídá „kapitola realistická“. V ní hrdina prohlédne svou iluzi a všechno včetně pražských prostorů nabude na zřetelnosti. „Naturalistické“ finále pak vzdává hold banálnímu: Hvězda ironizuje své předchozí představy vznešeného; ujišťuje jediného spolubesedníka, který mu vydržel naslouchat až do rána, svou naprostou spokojeností vedle zdravé ženy a dětí“ (Lehár et al, 1998: 380).

Dalším zmiňovaným dílem je román „V třetím dvoře“ (1895), který můžeme považovat za grotesku na motivy z „Povídek malostranských“ a na román „U snědeného krámu“.

Za velmi významný Čapkův román je autory považován „Kašpar Lén Mstitel“ (1908). Ten lze chápat jako ironické zpracování na námět zločinu a trestu. Jde o příběh zedníka, který se rozhodl pomstít muži, jež svedl jeho milou během doby, co byl na vojně. Msta se mu povede a svého soka zabije. Příběh končí v soudní síni, kde při přelíčení zemře. Grotesknost nalézáme v tom, že hlavní důkazy soudu přináší právě ta žena, kterou hlavní hrdna mstil. Jiný druh grotesknosti nalezneme podle autorů v díle „Turbína“ (1916). „Do groteskní perspektivy postavil Čapek Chod všecko výjimečné snažení“ (Lehár et al, 1998: 381). V „Turbíně“ nacházíme propojení podnikatelského krachu a rozvratu továrníkovy rodiny. Další román, ve kterém nacházíme zmarnění je „Antonín Vondřejc“ (Příběhové básníka, 1917-1918). Hlavním hrdinou je básník, který tím co píše, připomíná tvorbu lumírovců. Antonín Vondřejc si své básně nechává pro sebe nebo jen pro okruh svých přátel. Jeho život se komplikuje mnohými nezdary a láskou ke sklepnici Anně, s kterou nakonec má dítě a vezme si ji. Dílo končí jeho pohřbem, na kterém si Vondřejcův kamarád z mládí uvědomuje krutou ironii „Příběhů básníka“.

Dále autoři zmiňují jeho dva romány. „Jindrové“ (1921) a „Vilém Rozkoč“ (1923). Hlavní hrdinové těchto děl byly vypravěčem ovládány jako loutky a každé jejich snažení bylo ihned zesměšněno. Čapek vytvářel takový obraz života, ve kterém jedinec už dopředu (jakoby to měl napsáno ve svém osudu) prohrává svůj boj.

V samém závěru části věnované Čapkovi autoři popisují jeho pojetí Prahy. „Pražský román Čapka Choda představoval hlavní město jako labyrint, v němž zbloudí kdekdo, jako mlýn, který kdekdo a kdekoho semele“ (Lehár et al, 1998: 382).

8.2 Česká moderna- Lyrizovaná próza

Česká moderna roku 1895 vydala v časopise *Rozhledy* své programové prohlášení, ve kterém se jeho signatáři distancují od tvorby ruchovců a lumírovců, zdůrazňují důležitost kritiky a velký důraz kladou na uměleckou individualitu spisovatele. Toto prohlášení podepsali i někteří naturalisté jako je V. Mrštík či J. K. Šlejhar.

Próza v rámci moderny, hledala svou vnitřní oporu o subjektivní prožitek. Zobrazovala živelné jednání, které je vedeno zejména pudy, intuicí a vášní. K dokonalému vylíčení jedinečného prožitku a až nevěrohodných osudů, muselo být v próze využíváno vhodných jazykových prostředků. „K tomu potřebovala jazykové prostředky běžně používané v lyrice – obrazná pojmenování, zvuková ladění vět, odstavců, promluvy jako celku“ (Lehár et al, 1998: 432). V těchto dílech se často objevují mladí hrdinové a dochází i ke sblížování s vypravěčem, což napomáhalo k vyprávění v první osobě. Výrazněji se zde uplatňuje řeč polopřímá, nevlastní přímá a nacházíme i vnitřní monology. Tyto monology (jakožto samomluva jedince, která probíhá uvnitř jeho duše) oddělovaly hrdinu od svého okolí. V tomto typu prózy nalezneme žánry od drobných až po ty velké.

8.3 Vilém Mrštík (1863 – 1912)

Okolo roku 1890 se snažil obhajovat realismus a naturalismus. Svědčí o tom jeho překlady ruských realistů a inspirace Zolou, kterému se snažil podobat i svým zevnějškem. Mrštík považoval za správný krok to, aby se česká literatura propojovala s ruským realismem s francouzským naturalismem. V jeho dílech se objevuje spor mezi světem a mladým hrdinou, který je plný citu a naděje.

Na obranu staré Prahy vydal brožurku „Bestia triumphans“ (1897). Jeho první románové dílo „Pohádky máje“ (ve Světozoru 1892) popisuje příběh šťastné lásky mezi Helenkou, která žije na hájovně a Říšou, studentem z Prahy. Jejich láska se odehrává na pozadí krásné přírody. Konec příběhu je zesměšněn tím, že se z Helenky stala tlustá paničku žijící na malém městě, kde Říša působí jako úspěšný advokát. Román „Pohádky máje“ byl Mrštíkem pro knižní vydání (1987) přepracován. Od původní verze se lišil nejen konec, ve kterém si Helenka zachovala svou ženskou krásu, ale posunul se celkově od impresionistické polohy k secesní. Autoři této knihy jako důkaz předkládají ukázky z obou verzí. V původní verzi používá u Helenky přirovnání: „Ve tváři bílá jako len“, zatímco v té secesní podobě ji vykresluje takto: „Ve tváři byla bílá až světlá, jako by se v mléce koupala, živila rosou, ba zdálo se, že i krev měla světlejší než lidé jiní“.

Dále autoři zmiňují Mrštíkův velký román „Santa Lucia“ (1893). Idylický příběh v „Pohádce máje“ střídá retrospektivně vyprávěný román o mladém studentu Jordánovi, jehož život zničí Praha. Přesně tak, jak autoři napsali již u Čapka Choda, Praha zde symbolizuje mlýn, který „kdeco a kdekoho semele“. Prvotní očarování městem se střídá s odporem. Po uchvácení najednou mladý student vidí pražské prostředí jako „špinavé mraveniště lidí, povozů a předmětů“ (Lehár et al, 1998: 434).

Poměrně dlouhou dobu a s pauzami vznikl román Zumři, ve kterém zobrazuje stereotypní život starousedlíků a proti tomu studentský, nevázaný život dvou mladíků bydlících na Malé straně. Román Mrštík nestihl dokončit, a proto se ho ujal Elgart Sokol, což podle autorů Mrštíkův text poškodilo.

8.4 Josef Karel Šlejhar (1864 – 1914)

Autoři „České literatury od počátků k dnešku“ u Šlehara zmiňují pojetí jeho literární tvorby, kterou vnímal jako protest proti zlu. Kritizoval moderní svět z toho, že si navykl na zlo a nevnímá zločiny, kterých se dopouští silní nad slabšími. Šlejhar se z tohoto důvodu stavěl proti nestrannosti objevující se v uměleckém realismu a přiklonil se k subjektivnímu hodnocení a k technice vypravování v první osobě.

Podstatným zvratem ve vesnické povídce bylo dílo „Kuře melancholik“ (1889). Velmi silný příběh osiřelého dítěte, které je obklopené bezcitnými lidmi. Dítě je naprosto bezbranné a umírá stejně tak jako zmrzačené kuře. „Takto se lidská agresivita u Šlejhara vybíjí na všem živém, co není sto se bránit“ (Lehár et al, 1998: 440). Podobné motivy ubitých lidí spolu s ničením přírody a zvířat nacházíme i v povídkách z cyklu „Dojmy z přírody a společnosti“ (1894). Autoři následně zmiňují dílo „Lípa“ (1908). V němž se objevuje mohutný strom, který byl považován za znak lidové pospolitosti a symbol českého národa i slovanství. Lípa se stává „svědkem“ tragických lidských osudů a skácí se, protože již nechce dál žít.

Ironii Šlejhar užívá i v samotných názvech svých próz. Tak tomu je např. v „Ukolébavce“, kde nenalezneme motiv dětské ukolébavky sloužící k uspaní dítěte, ale krutý příběh služky, která je vyhnána a během umírání na dlažbě zní zlé slova její sestry, které jsou tou ukolébavkou. Mezi jeho tvorbu dále patří povídkový soubor „Zátiší“ (1898). Autoři z tohoto souboru zde zmiňují dvě povídky „Jumr se vrátil“ a „Lakomec“.

Šlejharova tvorba se blíží svým subjektivismem, mystickými vizemi a zobrazováním zla k expresionismu. Příklon k tomuto slohovému zaměření byl umocněn jeho zkušeností z první světové války. V rámci této tvorby autoři uvádějí povídkovou knihu „Maloměstská idyla“ (1911). Opět se setkáváme s ironií, která je užita již v názvu, protože ani v tomto díle se neseťkáváme s idylou, ale spíše s horory a groteskou. Jako příklad poslouží jedna z povídek „Štědrovečerní nadělení“ o chudém muži ze Slovenska, který žije velmi skromným životem v Čechách a těší se na příjezd do svého domova na Vánoce a na to, jak rozdá mezi své příbuzné jeho těžce vydělané peníze. Ale osud mu toto nedopřál a byl o své peníze okraden. Další tragickou povídkou je „Kyvadlo věčnosti“. Vystupuje v ní muž, který je fascinován věžními hodinami. Jeho představy ho zaženou až k tomu, že kyvadlo chápe jako kyvadlo věčnosti. Snaží se k němu co nejvíce přiblížit a během cesty za ním spadne a zabije se. Kyvadlo

se bez žádné změny kýve dál.

Na závěr k tomuto dílu i k části věnované Šlejharovi autoři píší: „Šlejharova „Maloměstská idyla“ ruší i zbytky důvěry v maloměsto jako jistou – třeba problematickou – pospolitost. Po „Povídkách malostranských“ znamenají nejvážnější výsměch domnělé idyličnosti a sousedského srozumění. V poměru k maloměstu předznamenávají útočnost Poláčkovu. (Lehár et al, 1998: 441).

8.5 Anna Marie Tilschová (1873 – 1957)

V části knihy, která se zabývá touto spisovatelkou, autoři na začátku celkově shrnují naturalismus. Píší o tom, že již na konci 18. století realismus na našem území přerůstá ve směr naturalistický. Za nejznámějšího zástupce považují francouzského spisovatele E. Zolu, který zobrazoval temnou, až odpornou stránku lidského života. A znova zdůrazňují vliv dědičnosti a okolního prostředí na jedince. Již od počátku 20. století se v českém naturalismu často objevují náměty z městského života, ale vrcholné romány z tohoto prostředí vycházely až později. Za ty jsou považovány romány od Čapka Choda „Turbina“ (1916) a „Antonín Vondřejc“ (1917 – 1918).

„Na rozdíl od zemitě plebejského Čapka Choda je Tilschová prozaičkou pražských patriciů“ (Lehár et al, 1998: 475). Tilschová pocházela ze zámožné pražské rodiny a vyrůstala v kultivovaném prostředí, zajímala se například o výtvarné umění a poslouchala Masarykovy univerzitní přednášky. Jejím osobním životem silně otřásla sebevražda manžela Emanuela. Hlavním tématem této spisovatelky je rozpad starých bohatých rodin a její díla se díky tomu podobají Mannonovým „Buddenbrooků“ (německy 1901, česky 1926) nebo Galsworthyho „Ságy rodu Forsythů“ (anglicky 1. díl 1906, česky 1926).

Jako první autoři zmiňují román „Fany“ (1915), ve kterém vystupuje stejnojmenná hlavní hrdinka, která pociťuje prázdnotu rodiny, v níž vyrůstá. Rozklad měšťanské rodiny najdeme v románu „Stará rodina“ (1916) a „Synové“ (1918). Tilschová rozvíjí ve svých dílech také psychologickou analýzu a objevuje se u ní i možnost duchovní záchrany. Toto téma je zastoupeno jejími dalšími díly, zejména ho nalezneme ve dvoudílném románu „Vykoupení“ (1923).

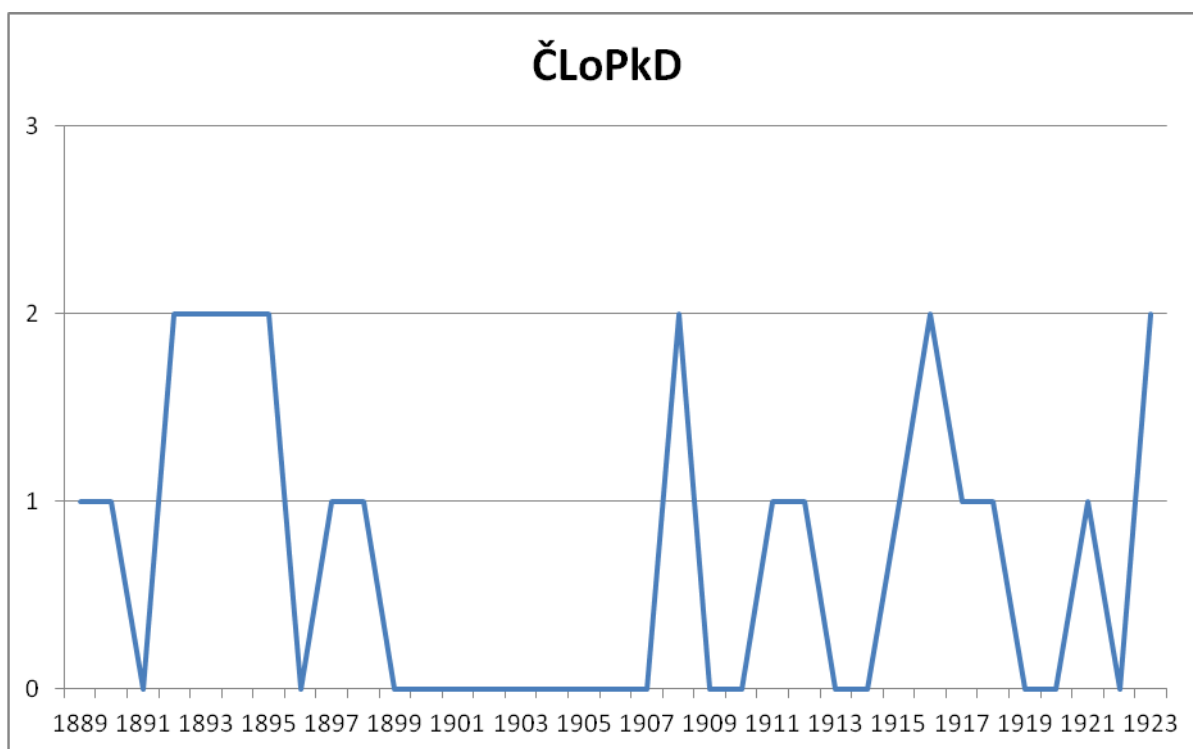
8.6 Česká literatura od počátků k dnešku – tabulka

1889
J.K.Šlejhar- Kuře melancholik
1890
Ignát Herrmann- U snědeného krámu
1891
1892
K.M.Čapek- Povídky
Vilém Mrštík- Pohádky máje
1893
K.M.Čapek- Nejzápadnější Slovan
Vilém Mrštík- Santa Lucia
1894
J.K.Šlejhar- Dojmy z přírody a společnosti
Alois a Vilém Mrštík- Maryša
1895
K.V.Rais- Kalibův zločin
K.M.Čapek- V třetím dvoře
1896
1897
Vilém Mrštík- Pohádky máje
1898
J.K.Šlejhar- Zátíší
1899
1900
1901
1902
1903
1904
1905
1906
1907
1908
K.M.Čapek- Kašpar Lén Mstítel
J.K.Šlejhar- Lípa
1909
1910
1911
J.K.Šlejhar- Maloměstská idyla
1912
Vilém Mrštík- Zumři (nedokončeno)
1913
1914
1915
A.M.Tilschová- Fany
1916
K.M.Čapek- Turbína
A.M.Tilschová- Stará rodina
1917
K.M.Čapek- Antonín Vondřejc (Příběhové básníka, 1917-1918)
1918

K.M.Čapek- Antonín Vondřejc (Příběhové básníka, 1917-1918)
A.M.Tilschová- Synové
1919
1920
1921
K.M.Čapek- Jindrové
1922
1923
K.M.Čapek- Vilém Rozkoč
A.M.Tilschová- Vykoupení
Zdroj: Vlastní zpracování

8.7 Česká literatura od počátků k dnešku – grafické znázornění počtu zmíněných děl + roky vydání

Zdroj: Vlastní zpracování

9 Rozdíly mezi publikacemi v rozsahu stran a počtu děl

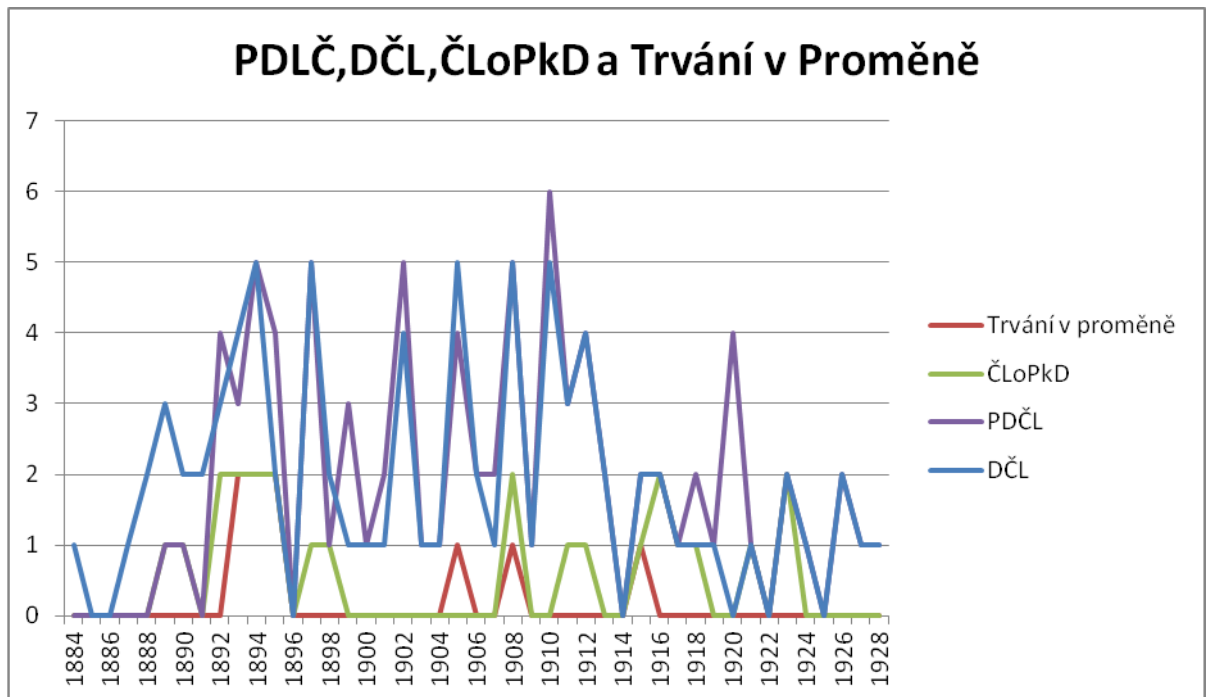
Rozsah stran

Přehledné dějiny literatury české (PDLČ) se čistě naturalistickým směrem zabývají od stránky 1002 až 1015 a to je v porovnání s ostatními třemi publikacemi poměrně velký rozsah. **Česká literatura od počátků k dnešku (ČLoPkD)** obsahuje kapitolu „Literatura realisticko – naturalistické orientace“, kterou tvoří 19 stran, ale jak již název napovídá, nezabývá se pouze naturalismem. Například jednoho z nejvýznamnějších naturalistů, kterým je Josef Karel Šlejhar, v této kapitole nenalezneme. Tento autor je zařazen až spolu s Vilémem Mrštíkem do kapitoly „Moderna“. V **Trvání v proměně (TvP)** nalezneme naturalismus na konci knihy. Jedná se o kapitolu „Proměny realismu na konci století (naturalismus, impresionismus)“. Kapitola sice obsahuje i informace o impresionismu, ale autor se o něm zmiňuje pouze v jednom odstavci. Takže čistě naturalismu je věnováno 8 stran. **Dějiny české literatury III (DČL)** nemají žádnou samostatnou kapitolu, která by nesla v názvu slovo naturalismus. Proto jsem použila informace z kapitoly „Sociální a žánrová próza, a také „Vesnický román a povídka“, kde se v jejím závěru autoři zmiňují o J. K. Šlejharovi. Tento autor tedy ve 2 ze 4 zdrojů byl zařazen na jiném místě než ostatní naturalističtí autoři. Za velmi přínosné a přehledné považuji v této knize „Soupis spisovatelů s údaji životopisnými a bibliografickými“, ze kterého jsem použila seznamy děl u jednotlivých autorů.

Počet děl

Všechna díla, která jsou zařazena do naturalismu, jsem již zmiňovala podrobněji u popisu jednotlivých knih. Zde představím shrnutí v rámci kvantity. Co se tedy týká počtu děl, nejméně jich nalezneme v **TvP**, kde se jich objevuje pouhých **9**. **ČLoPkD** zmiňuje již **24** děl, ale zbylé dvě publikace představují děl mnohem více. V **PDČL** je to již **77** děl a v **DČL** dokonce **82**.

10 Grafické znázornění počtu zmíněných děl

Zdroj: Vlastní zpracování

11 Reedice vybraných naturalistických děl – Josef Karel Šlejhar

Kuře melancholik

1889
Praha : Nákladem a tiskem Národní tiskárny a nakladatelstva
Praha : Národní tiskárna a nakladatelstvo
1964
Praha : SNKLU
1974
Praha : Odeon,
2007
Brno : Tribun EU
2008
Brno : Tribun EU
2012
Brno : Tribun EU

Zátiší

1898
Praha : Jos. Pelcl
1930
Praha : Aventinum : O. Štorch-Marien
2000
Praha : Herrmann & synové

Peklo

1905
Praha : F. Šimáček

Vražďení

1910
Praha : B. Kočí
2007
Liberec : P.F. art

Lípa

1908
Praha : J. Otto
1929
Praha : Aventinum

Co život opomíjí

1895
Praha : Edv. Beaufort
1930
Praha : Otakar Štorch-Marien
Praha : Aventinum : O. Štorch-Marien
2002
Praha : NLN, Nakladatelství Lidové noviny

12 Reedice vybraných naturalistických děl - Karel Matěj Čapek

Nejzápadnější Slovan

1893
Praha : Tiskem a nákladem J. Otty
1921
Praha : Fr. Borový
1930
Praha : Fr. Borový
1938
Praha : Fr. Borový

V třetím dvoře

1895
Praha : J. Otto
1920
Praha : Fr. Borový
1922
Praha : Fr. Borový
Praha : Fr. Borový
1929
Praha : Fr. Borový
1938
Praha : Fr. Borový

Kašpar Lén mstitel

1923
Praha : Fr. Borový
1928
Praha : Fr. Borový
1937
Praha : Fr. Borový
1941
Praha : Fr. Borový
1944
Praha : Fr. Borový
1954
Praha : Československý spisovatel
1960
Praha : Československý spisovatel
1962
Praha : SNKLU
1972
Praha : Československý spisovatel
1989

Turbina

1916
Praha : Fr. Borový
1920
Praha : Fr. Borový
1924
Praha : Fr. Borový
1925
Praha : Fr. Borový
1928
Praha : Fr. Borový
1931
Praha : Fr. Borový
Torino : Slavia
1934
Praha : Fr. Borový
1936
Praha : Fr. Borový
1940
Praha : Fr. Borový
1953
Praha : Československý spisovatel
1956
Bratislava : SVKL
1958
Praha : Československý spisovatel
1961
Bratislava : Slov. vydav. krásnej lit.
1964
Praha : Státní nakladatelství krásné literatury a umění
1969
Praha : Československý spisovatel
1978
Praha : Československý spisovatel

Siláci a Slaboši

1916
Praha : J. Otto
1926
Praha : Fr. Borový

Antonín Vondřejc

1917-1918
Praha : Fr. Borový
1925
Praha : Fr. Borový

1930
Praha : Fr. Borový
1937
Praha : Fr. Borový
1946
Praha : Fr. Borový
1955
Praha : Československý spisovatel
1959
Praha : Československý spisovatel
1971
Praha : Odeon
1987
Praha : Československý spisovatel

Řešany

1927
Praha : Pražská akciová tiskárna
1929
Praha : Fr. Borový
1936
Praha : Fr. Borový
1957
Praha : Československý spisovatel

Jindrové

1921
Praha : Pražská akc. tiskárna
1924
Praha : Fr. Borový
1928
Praha : Fr. Borový
1931
Praha : Fr. Borový
1933
Praha : Fr. Borový
1937, [v tiráži] 1938
Praha : Fr. Borový
1949
Praha : Československý spisovatel, záv. Fr. Borový
1955
Praha : Československý spisovatel
1958
Praha : Naše vojsko
1978
Praha : Odeon
1987
Praha : Vyšehrad

Vilém Rozkoč

1923
Praha : Tiskem a nákladem Pražské akciové tiskárny
1929
Praha : Fr. Borový
1936
Praha : Fr. Borový
1956
Praha : Československý spisovatel

13 Reedice vybraných naturalistických děl – M. A. Šimáček

U řezaček

1888
Praha: Libuše, Matice zábavy a vědění
1909
V Praze : Unie

Duše Továrny

1894
Praha: F. Šimáček
1909
Praha : Unie
1953
Praha : Vyšehrad
1963
Praha : Lidová demokracie

14 Reedice vybraných naturalistických děl – Vilém Mrštík

Santa Lucia

1893
Praha : Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých
1903
Praha : Máj
1921
Praha : Nakladatelské družstvo Máje : Knih tiskárna Dr. Grégra
Praha : J. Otto
1928
Praha : J. Otto
1940
Praha : Novina
1948
Praha : Ladislav Kuncíř
1950
Praha : Vyšehrad
1952
Praha : Vyšehrad
1958
Praha : SNKLHU
1959
Praha : Mladá fronta
1969
Praha : Vyšehrad
1990
Praha : Československý spisovatel

Maryša (s bratrem Aloisem)

1983
Praha : Mladá fronta
1987
Praha : Mladá fronta
1894
Praha : J. Otto
1901
Praha : J. Otto
1902
Turčiansky Svätý Martin
Praha : Otto
1908
Praha : Otto
1910
Praha : Otto

1911
Praha : Otto
1912
Praha : Otto
1914
Praha : Otto
1918
Praha : Otto
1920
Praha : Otto
1921
Praha : Otto
1922
Praha : Otto
1923
Praha : Otto
1925
Praha : Otto
1928
Praha : Otto
1930
Praha : Otto
1933
Praha : Otto
1936
Praha : Otakar Růžička
1940
Praha : Otakar Růžička
Písek : Prácheňská scéna
1943
Praha : Otakar Růžička
1946
Praha : Otakar Růžička
1951
Praha : Osvěta
1956
Praha : Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění
1958
Praha : Státní pedagogické nakladatelství
1959
Praha : Orbis
1965
Praha : SPN
2004
Praha : Artur
2005
Brno : Větrné mlýny
2007
Brno : Tribun EU
2009

Brno : Tribun EU
2011
Praha : Artur
2012
Praha : Artur

15 Reedice vybraných naturalistických děl – Ignát Herrmann

1890
Praha : F. Topič
1900
Praha : F. Topič
1908-1909
Praha : F. Topič
1916
Praha : F. Topič
1919
Praha : F. Topič
1922
Praha : F. Topič
1926-1927
Praha : F. Topič
1932
Praha : F. Topič
1941
Praha : Topičova edice
1948
Praha : Topičova edice
1953
Praha : SNKLHU
1955
Praha : SNKLHU
1956
Praha : Československý spisovatel
1957
Praha : ČDLJ
1962
Praha : Československý spisovatel
1964
Praha : Státní nakladatelství krásné literatury a umění
1971
Praha : Práce
1982
Praha : Československý spisovatel

Komentář k reedicím

Z tohoto výběru naturalistických děl největšího počtu reedicí (36) dosáhlo dílo „**Maryša**“ od bratří Mrštíků. U J.K. Šlejhara je to „Kuře Melancholik“ (9). K.M. Čapek má nejvíce reedicí u díla „Turbina“ (17), Šimáček „Duše továrny“ (4) a Ignát Herrmann „U snědeného krámu“ (18). Počty reedicí jsou z pravidla vyšší v první polovině 20. stol. Od padesátých jsou již méně časté.

V tomto výběru má nejčastější zastoupení nakladatelství Praha: Fr. Borový (38), ale nalezneme ho pouze u jednoho autora a tím je K. M. Čapek. Druhým nejčastějším nakladatelstvím je **Praha: J. Otto** (22). I přesto, že toto nakladatelství vydalo méně děl (v rámci mého výběru), je o mnoho zajímavější z pohledu naturalismu, neboť vydalo díla jak J. K. Šlejhara, tak i K. M. Čapka a například ho nalezneme i u bratří Mrštíků.

16 Závěr

Z interpretací jednotlivých knih vyplývá, že naturalismus má velmi různorodá pojetí. Odlišnosti nalézáme v nejrůznějších úhlech pohledu. Liší se pojetím směru, dobou zařazení, díly i autory. Za základní důkaz odlišného pojetí naturalismu můžeme již považovat i rozdíly mezi názvy kapitol použitých literárněvědných publikací.: („Sociální próza“, „Literatura realisticko – naturalistické orientace“, „Vesnický román a povídka“ atd.).

Zařazení do doby: **PDLČ** jako nejpłodnější dobu v tom směru datuje od 90. let 19.stol do počátku století 20tého. **ČLoPkD** se o něm začíná zmiňovat v rámci sporů o umělecký realismus a naturalismus, které probíhaly okolo roku 1890. V **TvP** ho Haman řadí do druhé poloviny 19. stol. A v **DČL** naturalismus jako směr časově nijak nezařazuje.

Pojetí naturalismu: **PDČI** za zásadní rys naturalismu považuje to, že člověk je **naprosto ovládán svým okolím**. Oproti realismu se liší naturalismus negativním přístupem k měšťanstvu. A jako rozdíl od francouzského naturalismu uvádí citovou angažovanost. V **ČLoPkD** jde o podobné přesvědčení a navíc zdůrazňuje **lidské pudy, instinkty a temperament**, které jsou v naturalismu přeceňovány. Kniha uvádí, že člověk je ovládán tedy tím, co má společného se zvířaty. **TvP** směr obecně nijak necharakterizuje. Pojetí naturalismu nalezneme u jednotlivých autorů, např. Chod - chápe slepou sílu, která pohání lidské činy jako sexuální pudové nutkání. Šlejhar vidí venkovské prostředí a technickou civilizaci jako centrum všeho záporného, co pohltí jakékoliv kladné hodnoty atd. (ostatní autoři jsou již zmíněni v rámci popisu knihy). V **DČL** se nemluví o naturalismu jako směru, ale v rámci kapitoly „Vesnický román a povídka“, ze které jsem čerpala, zmiňují nový typ prózy, který je **deterministický a pojetí skutečnosti je velmi pesimistické**.

Zařazení autorů: Ani toto zařazení není jednoznačné. Hovoří o tom např. Haman, který tvrdí, že se někde přiřazují i autoři tzv. kritických realistů, na druhé straně jsou k tomuto směru přiřazováni autoři, kteří patří do jiného stylového kontextu (Tilschová). Právě Tilschovou nalezneme v **ČLoPkD**. Také poměrně nečekané je zařazení Svatopluka Čecha, kterého nalezneme v **DČL**. Dva nejdůležitější autoři pro tento směr, kterými jsou **Šlejhar a Čapek Chod** jsou zmíněni ve všech 4 knihách. **Vilém Mrštík** chybí pouze v **TvP** (která do naturalismu zařadila pouze 4 autory). Je to zejména z toho důvodu, že naturalismu věnuje samostatnou část a ti, kteří netvoří

výhradně v tomto směru, jsou řazeni jinam. Proto je Mrštík zařazen např. v realistickém dramatu s Maryšou nebo v románových kronikách v rámci realistické části. S dalšími autory je to obdobné, objevuje se i zmínka o realistických autorech, jakým jen např. K. V. Rais, jehož zmiňuje **ČLoPkD**, která část realistickou silně propojuje s naturalistickou. **PDČL** nezařazuje např. Matěje Anastazia Šimáčka, který je rozepsán v uvědoměném sociálním realismu. Šimáčkovo zobrazování cukráren (které **DČL** a **ČLoPkD** považuje za naturalistické), Novák chápe spíše jako realistické obrázky s lidovými hrdiny, které jsou zobrazeny v poutavých a hlavně milostných příbězích. Pokud čtenář shání informace o naturalistickém směru, může být tato nejasná hranice mezi realismem a naturalismem překážkou pro jeho orientaci a to jak ve zmíněných literárněvědných publikacích, tak i jiných.

Vyobrazené grafy a tabulky slouží k přehlednější představě o počtu vydaných děl z jednotlivých publikací. Nesmíme opomenout fakt, že po každé publikaci je graf i tabulka vytvořená pouze z **prvních** vydání (reedice dalších vydání nacházíme až na samém konci bakalářské práce).

17 Prameny a zdroje

Primární literatura

BRABEC, J. *Dějiny české literatury III: Literatura druhé poloviny devatenáctého století*. 1. vyd. Praha: NČAV, 1961, 631 s.

HAMAN, Aleš. *Trvání v proměně: česká literatura devatenáctého století*. 1. vyd. Praha: ARSCI, 2007, 370 s. ISBN 978-808-6078-717.

LEHÁR, Jan, Alexandr STICH a Jaroslava JANÁČKOVÁ. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1998, 1048 s. Česká historie. ISBN 80-710-6308-8.

NOVÁK, Arne. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. 4. přepr. a rozš. vyd. Brno: Atlantis, 1995, 1804 s. ISBN 80-710-8105-1.

Sekundární literatura

HAMAN, Aleš. *Česká literatura 19. století a evropský kontext*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita. 182 s. ISBN 8070825480

HOMOLOVÁ, Květa, Mojmír OTRUBA a Zdeněk PEŠAT. *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století: slovníková příručka*. vyd. 2. Praha: Československý spisovatel, 1973, 381 s.

Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce / osobnosti / základní pojmy. 1. vyd. Editor Ansgar Nünning, Jiří Trávníček, Jiří Holý. Brno: Host, 2006, 912 s. ISBN 80-729-4170-4.

OPELÍK, Jiří (ed.): *Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce*. 3. M-Ř, Svazek I. M-O, Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0708-3.

PAVELKA, Jiří, POSPÍŠIL, Ivo. *Slovník epoch, směrů, skupin a manifestů*. 1. vyd. Brno: Georgetown, 1993. 294s. ISBN 80-901604-0-9.

VLAŠÍN, Š. *Slovník literárních směrů a skupin*. 2. vyd. Praha: Panorama, 1983, 349 s.

WELLEK, René. *Koncepty literární vědy*. Vyd. tohoto souboru 1. Jinočany: H&H, 2005, 229 s. ISBN 80-7319-037-07

On-line zdroje

CASLIN: Portál Souborného katalogu České republiky [online], 2014, [citováno 2014-05-10] Dostupné na <http://www.caslin.cz//>